

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

לך לך תשב"ח (חלק ב')

הציין עליו פעל הפירה ואמר לו אני הוא פעל הפירה

• תרח מגודל רשעתו היה לו לעונג מה שהלך אברהם ממנו, כדי שלא יראה איך שהוא מרביץ תורה • לזט הראה עצמו כצדיק והיה קשה לאברהם ללחום עמו, לכן אמר לו הפך נא מעלי • ביאור המדרש: אם הימין ואשמאילה, אָנָא משמאיל להווא גברא • אני הוא פעל הפירה, שתמיד יש השגחה למבקשי האמת להנצל אף ממסיתים ומדיחים • דגל מחנה אפרים: בתורה יש מים מתוקים או מרים, ולכן מבקשין "והערב" נא • חובת הלבבות: תורה נמשלה לאש, אם זכו מאירה ובאם לאו שורפת • במדרש: השמן בא לאברהם בדמות זקן ותלמיד חכם למונעו מהעקידה • זוהר חדש: דור האחרון מתקיים רק בהבל פי תינוקות של בית רבן פד אינון רביבין • אל 'הנער' תזה התפללתי שיזכה להיות תמיד כמו בנערותו • בעת נסיון העצה להזכיר עצמו האיד היה בימי נעוריו, כשהיה בכלל תינוקות של בית רבן •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראלי לא יעשו עותק (עפ"י ג' ק"ה) וכבר נאמר ואל תשכן באהלך עותק (ויק' ט"ז)

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה אָדער א' יאַרצייט וכדומה רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רט (חלק ב') 33 מתוך 91 מינוט) זייער קלאר ★ ★ ★ ★

קול אוצר יהודה
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→1-328.2

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **927**
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורב'ן טעלעפאן (דאנערי): # 845-366-2793 1700

• מזל טוב •

הר"ר זרח פריעדמאן הי"ו

לרגל אירויסי בתו עב"ג החתן אליעזר אבא נ"י
בן הר"ר יואל סטראלאוויטש הי"ו (בן ר' יוסף פנחס)

הר"ר יוסף אהרן הכהן רובין הי"ו

לרגל נישואי בנו החתן יעקב דוד נ"י
עב"ג בת הר"ר יחזקאל שרגא פרנס הי"ו

הר"ר יואל אקערמאן הי"ו (בן ר' יוסף)

לרגל נישואי בתו עב"ג החתן מנחם צבי נ"י
בן הר"ר יהושע אשר זעליג דעססער הי"ו

הר"ר וואלף פערל הי"ו

לרגל נישואי בתו עב"ג החתן יוסף נ"י
בן הר"ר יקותיאל ישכר דוב מארקאוויטש הי"ו

הרב צבי הירש לויפער שליט"א

לרגל שמחת פדיין הבן
לבנו בכורו הגדול לו למז"ט
יהי רצון שיזכה לגדלו ולחנכו לתורה ולחופה ולמעש"ט

הר"ר יצחק לייב ראזענבערג הי"ו

לרגל נישואי בנו החתן ישע'י נ"י
עב"ג בת הר"ר דוד צבי פריעד הי"ו
וביחד נברך ברבת תודה, על העזרה המרובה בעיר וויליאמסבורג יצ"ו
השמיים בשמחתה מערכת לשון קדשו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיוזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• זהם יעלו לזכרון •

הרה"ח המפורסם, עשה צדקה חסד לאלפים,
חומר מגוע היחס, וחקים עולמות של תורה. חיבה
יתירה נודעת לו מרביה"ק זי"ע וזכה לעמוד לשרת לפניו.
רשם תורתו, ודבריו הק' היו שגורים על פיו.

רבי יעקב הכהן ז"ל כהנא

ב"ר יוסף אריה ז"ל
נפטר י"ב מרחשון תשע"ד לפ"ק

הרה"ח הנכבד, דבק ברכיה"ק זי"ע מילדותו בעיר קראלי,
עסק בצרכי ציבור, ובפרט בתחזוקת מוסדות רבני
בקריית יואל ובארה"ק

רבי ישראל דוד ז"ל ווייס

ב"ר אהרן צבי ז"ל הי"ד

בן הגה"צ ר' שבת' שעפמל זצ"ל - אב"ד שימאני בעל הלכות רבתי לשבחא
נפטר ה' חשון תשס"ב

הרה"ח מרביץ תורה לעדרים כארבעים שנה, ספרא וסיפא
מושלים במעלות ובמדות, הרבה לעשות צדקה וחסד, כיכר
את ה' בגרונו לקרוא בתורה ולעמוד לשרת כשליח ציבור

רבי משה יוסף ע"ה שווארץ

בן הרה"ח ר' חנני' יו"מ (ליפא) ז"ל

זכר רביה"ק לא מש ממנו וסיפר תהלתו תמיד
נפטר ט' חשון תשע"ד לפ"ק

הרה"ח איש תמים, נוח לשמים ולבריות, קביעות שיעורי תורה
ותפלתו היה למופת, עבר את ה' באמונה פשוטה, דבק
ברביות ומסר דבריהם ואורחותיהם לדורות אחריו, התאבק
בצל רביה"ק זי"ע וכיכר ותמך צדיקים ויראי השי"ת

רבי ישראל חיים ז"ל בובינגער

ב"ר אבא חייא ז"ל
נפטר י"ח שבט תשפ"ב

לע"ג הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפסוק לך לך מארצך

קושיא א

ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך.
(א) איך האב שוין געשמועסט נעכטן (בסעודת ליל שב"ק) [לכאור] וואס איז דער טאפלט
[לשון] לך לך, [לפי פירוש המדרש דמורה על ב' הליכות, דאזלינן בתר הכתיב, כאילו נכתב לך לך].

ב

ברש"י מפרש כפל לשון לך לך כפשוטו, דהשני היינו להנאתך ולטובתך. אולם במדרש דורש את הכתיב,
כאילו נאמר ב' פעמים "לך", דמורה על ב' פעמים שהלך אברהם מחרן לארץ ישראל, וכמבואר בסדר עולם

רש"י זאגט [טאקע כפשוטו, כי לך "לך", היינו] להנאתך ולטובתך.

[אבער] דער מדרש זאגט, לך לך [מורה על] צוויי מאל [גיין], - איך האב שוין
געשמועסט נעכטן נאכט פון דעם מדרש, - איין מאל פון חרן קיין ארץ ישראל, און
דערנאכדעם האט מען אים דאך צוריקגעפירט צוריק קיין חרן, און ער איז דארט
געווען פינף יאר דאס צווייטע מאל אין חרן, איבערדעם איז צוויי מאל לך לך.

ג

ועוד אמרו במדרש דנסיון הראשון היה בלך לך, וכן נסיון האחרון העקידה בלך לך,
ואיני יודע איזה מהם חביבה, כשהוא אומר אל ארץ המדינה, הוי אומר השנייה היא חביבה

נאך שטייט אין מדרש, דער מדרש זאגט, נסיון הראשון בלך לך, דער ערשטער
נסיון, און דער לעצטער נסיון איז געווען די עקידה, נסיון האחרון בלך לך, ביידע
זענען זיי בלך לך, ואיני יודע איזה מהם חביבה. כשהוא אומר אל ארץ המדינה, הוי
אומר זו חביבה.

ד

וצ"ב לפי מה שמדמה המדרש נסיון העקידה לנסיון דהכא, האך יתפרש שם אצל העקידה כפל
לשון לך לך, דדורשו בכאן על ב' הליכות. והלא שם לא היה לכאורה רק הליכה אחת בלבד

(א) איך האב שוין נעכטן גערעדט דערפון, לכאורה ס'איז נישט צו פארשטיין,

* בבראשית רבה (לט, ח): רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר, לך לך שתי פעמים, אחד מארס נהרים, ואחד
מארס נחור. רבי נחמיה אמר לך לך שתי פעמים, אחד מארס נהרים ומארס נחור, ואחד שהפריחו מבין הבתרים
והביאו לחרן וכו'. ואם תאמר שלא גהן אברהם ושמח על דיבור המקום, ולמה לא יצא, שעדיין לא הורשה,
אבל מההורשה וילך אברהם באשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט.

ובסדר עולם (פרק א): אברהם אבינו היה בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן ע' שנה, שנאמר (בא יב, מא)
ויהי מקץ שלשים שנה ואברהם מאות שנה וגו', ולאחר שנדבר עמו ירד לחרן ועשה שם חמש שנים, שנאמר (כאן
יב, ד) ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, נמצא מן הפלגה ועד שיצא אברהם אבינו מחרן כ"ז
שנים הן, י"ב שנה עבדו את כדלעומר וי"ג שנה מרדו, ובארבע עשרה שנה בא כדלעומר, אותה השנה שיצא
בה אבינו אברהם מחרן היא היתה שנת הרעב, וירד למצרים ועשה שם שלשה חדשים, ועלה ובא וישב בארץ
ממרא אשר בחרון וכו'.

וד"ל דעת זקנים לבעלי התוספות (יב, ד): ואברהם בן חמש שנים [ושבעים שנה בצאתו מחרן] וגו'. וקשה שהרי
ברית בין הבתרים היה לאחר יציאתו מחרן, ובפרשת בא קרא דויהי מקץ שלשים שנה וגו', שיש שלשים שנה
מברית בין הבתרים עד שנולד יצחק, ואברהם היה בן מאת שנה כשנולד יצחק, ואם כן לא היה אברהם בין
הבתרים כי אם בן שבעים. וצריך לומר ששתי יציאות היו, בפעם ראשונה כשהיה בן שבעים וילך אתו לוט וכו'.
ואחר ברית בין הבתרים חזר לחרן ושהה שם חמש שנים ויצא, ועל אותה יציאה קא מהדר קרא ואברהם בן חמש
שנים וגו'. וכן מצאתי בסדר עולם וכו' [עיי"ש בהמשך].

² בתנחומא (סימן ג): רבי לוי אומר, נסיון הראשון כנסיון האחרון, נסיון הראשון בלך לך מארצך, נסיון האחרון
בלך לך אל ארץ המדינה.

³ בבראשית רבה (לט, ט): אמר רבי לוי, שתי פעמים כתיב לך לך, ואין אנו יודעים אי זו חביבה, אם השנייה אם
הראשונה. ממה דכתיב אל ארץ המדינה, הוי השנייה חביבה מן הראשונה.

וואָס איז דאָס ענין וואָס ער זאָגט דאָ אַ דיוק, אַזוי ווי דער ערשטער נסיון איז בַּלָּךְ לָךְ, איז דער צווייטער אויך בַּלָּךְ לָךְ [כפי שדורש במדרש כאן פֿאַל לָשׁוֹן 'לָךְ לָךְ' על ב' הליכות].
[והלא] די זאכן וואָס דער מדרש דרִשְׁנִיגט אויף דעם לָךְ לָךְ וְאֵל אֶרֶץ הַמִּרְיָה, דאָרטן ביי דער עקידה, איז דאָךְ נישט געווען קיין צוויי מאָל, [דהרי רק] איין מאָל איז ער געגאנגען, נאָר איין מאָל איז ער געגאנגען צו דער עקידה, און שוין, מ'האָט אים באַלד מַצִּיל געווען, ס'איז דאָךְ נאָר איין מאָל געווען.

און די אַלע הַבְּטָחוֹת וואָס מ'האָט אים דאָרט געזאָגט, שטייט נישט דאָ.
נו איז דאָךְ דאָס נישט קיין דְּמִיּוֹן, דעם וואָס מ'שטעלט אַרײַן אין 'דעם' לָךְ לָךְ, אַז איך זאָל זאָגן אַז דאָס איז אײַניג [מיטן לָךְ לָךְ דעקידה, ער שדימו זה לזה באומרם] נסיון הראשון ונסיון האחרון בַּלָּךְ לָךְ.

ה

קושיא ב - מתוך הדרוש

(ב) [גם צריך ביאור מה שאמרו במדרש, דמאמרו "אֵל אֶרֶץ הַמִּרְיָה", מזה נשמע דנסיון האחרון חביב יותר מן הראשון. דאינו מוכן האיד נשמע זאת מלשון זה].
(התירוץ בדברי רבינו, באות רכב-רכד)

ו

קושיא ג-ד

וברבינו בחיי מפרש כפל הלשון, דהוא מלשון לַכְלֹף, שצוהו ה' להתרחק מחברת אנשי דורו הרשעים, בכדי שלא יתְּלַכֵּף עמהם. וכתב עוד דבלשון זה עצמו נאמר גם בנסיון האחרון דהעקידה

דער רבינו בחיי, ער זאָגט אַרױף דעם לָךְ לָךְ, ער זאָגט עפעס נאָךְ אַ בחינה, לָךְ לָךְ שטייט טאָפּלט, [דזה רומז] ס'איז אַ לשון לַכְלֹף, ער איז נתְּלַכֵּף געוואָרן דאָרטן צווישן די רשעים, נעבן פאָטער, וְאֵל תתְּלַכֵּף, האָט ער געזאָגט לָךְ לָךְ.
און ער פירט אויס, מיט דעם זעלבן לָשׁוֹן וואָס מ'האָט געזאָגט דאָ ביים ערשטן נסיון, דעם זעלבן לָשׁוֹן האָט מען געזאָגט לָךְ לָךְ ביים לעצטן נסיון [דהעקידה].

ז

וקשה, חדא דאף בנסיון הראשון תמוה לשון כזה על אברהם אבינו, שהיה נביא אמת, ומסר נפשו לה', אף בהיותו יושב עדיין באור כשדים וחרן בין הרשעים

דארף מען פאַרשטיין.

(ג) ביים ערשטן [לָךְ לָךְ] איז אויך שווער צו זאָגן [לשון כזה, שהרי] אברהם אבינו איז חלילה נישט נתְּלַכֵּף געוואָרן.

נו אַודאי האָט נישט געטויגט, צווישן די רשעים טויג נישט, אָבער אברהם אבינו איז דאָךְ אַלץ געווען אברהם אבינו [גם בהיותו באור כשדים וחרן]. ער איז געווען אַ נְבִיא אֱמֶת [אף כשהיה דר ביניהם, וכמו דחזינן הכא] דער בורא כל עולמים האָט צו אים גערעדט. און ער האָט מסירות נפש געהאָט, ביי אור פֿשְׁדִּים. ער איז 'נישט' מְלוכֵךְ געוואָרן.

י' ברבינו בחיי (ריש פרשת): והנה אברהם אבינו ע"ה רצה לקיים ענין התורה והעבודה, וכמו שדרשו חז"ל (יומא כח:) קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, והוצרך להזהר מחברת אנשי דורו הרשעים, שהיו סיבה לביטול הבחירה. ועל כן בא אליו דברי ה' יתברך שיתרחק מהם, וְאֵל יתְּלַכֵּף עמהם, ושילך מארצו וממולדתו אל הארץ אשר יראנו. וזהו שכתוב וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם לָךְ לָךְ מֵאַרְצָךְ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אֲבִיךָ אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךְ, ודרשו חז"ל (תנחומא ג' א) היה דומה אברהם לצלוחית של פליטון הנתונה בבית הקברות ולא נודע ריחה, מה עשו, נטלוה וטלטלוה ממקומה והודיעו ריחה לעולם, כך היה אברהם דר בתוך עובדי עבודה זרה, אמר לו הקב"ה לָךְ לָךְ, התרחק מהם וְאֵל יתְּלַכֵּף עמהם, וזהו שתפש לשון לָךְ לָךְ. • והנה זה מעשרה נסיונות שנתנסה אברהם ועמד בכלן שלם, וזהו הראשון. והאחרון הוא ענין העקידה, ונאמר בלשון הזה עצמו, וְלָךְ לָךְ אֵל אֶרֶץ הַמִּרְיָה, כדי להשוות האחרון לראשון.

ח

וכל שכן בנסיון האחרון קשה ביותר לשון כזה, דהלא שם כבר לא היה בין הרשעים, ומה שייך לשם לשון לכלוך
 (ד) נאָר אפילו אַז איך וועל מיך שוין נייטן [לדחוק ולומר, אַז] דאָך ווייל ער איז
 געווען דאָרט צווישן די רשעים [שייך לשון כזה], אָבער [על כל פנים ביי] דער צווייטער לֶךְ
 לֶךְ איז ער דאָך שוין געווען ביי זיך [בפני עצמו], ער איז דאָך שוין נישט געווען דאָרט
 [בין הרשעים], ער איז שוין געווען אויף דעם מקום וואו השם יתברך האָט אים געהייסן
 גיין, און דאָרט איז ער דאָך געגאנגען שוין אויף אַ מקום קדושה, און וואָס איז
 דאָרטן דער לֶךְ לֶךְ? דאָרט איז ווידעראום אַ לֶכְלֶכֶךְ? אַז דאָס איז דעם זעלבע לשון.
 דאָס איז שווער צו פאַרשטיין.

ט

קושיא ה

במדרש, וברש"י סוף נח: הכתוב מקדים מיתת תרח ליציאת אברם, כדי שלא יאמרו הבריות
 שהניח לא קיים אברם כיבוד אב, לפיכך קראו מת, ועוד שהרשעים בחייהם קרויים מתים

לֶךְ לֶךְ מֵאַרְצָהּ וּמִמּוֹלֶדְתָּהּ וּמִבֵּית אָבִיהָ. זאָגט רש"י, - [און] ס'איז אַ מדרש, אַ
 מאמר חכמינו ז"ל, - [כדי] ס'זאָל נישט זיין קיין חילול השם, מ'וועט זאָגן ער האָט
 איבערגעלאָזט דעם טאַטן לֵעֵת זַקְנוּתוֹ, ער האָט נישט מקיים געווען כיבוד אב, ער
 האָט אים איבערגעלאָזט. איבערדעם האָט מען נישט אַרויס געזאָגט [זמן] מיתתו
 בחרן.

ער [תרח] האָט דאָך נאָך געלעבט פינף און זעכציג יאָר, לויטן סדר [שנות] הדורות.
 זאָגט דאָך רש"י, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט, נישט נאָר איך זאָג נישט [זמן
 מיתת תרח], נאָר איך בין מקדים מיתתו, [לכתוב תחילה] וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן, מ'זאָל וויסן אַז
 וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן, כדי ס'זאָל נישט זיין קיין חילול השם.
 און ס'איז נישט קיין לינגט, ווייל רשעים בחייהם קרויים מתים.

י

והקשה המזרחי בעד איזה זמן הוא חושש. אם בזמן אברם, הלא עדיין לא נכתב הפסוק, ואם בזמן שאחר
 כתיבת התורה, הלא כתוב בצדו וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם לֶךְ, שהלך בגורת ה' ולא היה יכול לעמוד עם אביו

(ה) פרעגט דער מזרחי, פאַר 'וועמען' האָט מען דאָס געזאָגט צו באַוואַרענען.
 [והלא] איידער מ'האָט געשריבן די תורה הקדושה, נו איז דאָך גאָרנישט
 געשטאַנען דער וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן, האָט מען דאָך נישט געוואוסט פון גאָרנישט.

^ה ברש"י סוף נח (יא, לב): וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן. לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען, והיה שם יותר מששים
 שנה. שהרי כתיב (יב, ד) וַאֲבָרָם בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן, ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד
 אברם (נח יא, כו), הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברם מחרן, עדיין נשארו משנותיו הרבה. ולמה הקדים הכתוב מיתתו
 של תרח ליציאתו של אברם, שלא יאה הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו, שהניחו זקן
 והלך לו, לפיכך קראו הכתוב מת, [ס"א: ועוד] שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים, והצדיקים אף במיתתן קרויים
 חיים, שנאמר (שמואל ב' כג, כ) וּבְנֵיהֶוָה בֶּן הַזִּידֻדֵּץ בֶּן אִישׁ חַי.

^י בבראשית רבה (לט, ז): וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם לֶךְ לֶךְ. מה כתיב למעלה מן הענין, וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן. אמר רבי יצחק,
 אם לענין החשבון, ועד עכשיו מתבקש לו עוד ששים וחמש שנים. אלא בתחלה אתה דורש הרשעים קרויים
 מתים בחייהן, לפי שהיה אברהם אבינו מפקד ואומר, אַצָּא, ויהיו מחללין בי שם שמים ואומרים הניח אביו
 והלך לו לעת זקנתו. אמר ליה הקב"ה לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם. ולא
 עוד אלא שאני מקדים מיתתו ליציאתך, בתחלה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן, ואחר כך וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם.

^י בפירוש המזרחי שם: לא הבינותי בעד איזה זמן הוא חושש. אם בזמן אברם, מהו זה שאמר לפיכך קראו
 הכתוב מת, והלא בזמן אברם עדיין לא נכתבה התורה. ואם בזמן שאחר כתיבת התורה, מאי וַיֹּאמֶר ה' אֵל אַבְרָם לֶךְ לֶךְ, ולא היה יכול לעמוד עם אביו לבטל
 גזירת ה'.

איז דאָך עס נאָר אויף נאָכן כתיבת התורה. און נאָכן כתיבת התורה זעט מען דאָך (בפסוק) אז דער בורא כל עולמים האָט אים געהייסן לָך לָך מאַרצָף וממולד־תָּך, נו וואָס קאָן מען באשולדיגן.

יא

קושיא ו

וכן הקשו עוד, דהלא כל חושב החשבון יתוודע לו שעדיין היה קיים תרח עוד ס"ה שנים לאחר יציאת אברהם, וא"כ מה תועלת בהקדמת סיפור מיתתו

(ו) און עקסטערדעם איז שווער עפעס די גאנצע זאך^ח, וואָס עפעס פאַר 'נאַראַנים' האָט מען דאָס געגעבן? וואָס מ'זעט נישט דעם חשבון.

(והלא) לויטן סדר [שנות] הדורות [המבוארים בפסוקים], זעט מען דאָך אז ער האָט נאָך געלעבט פינף און זעכציג יאָר [לאחר יציאת אברהם], מ'קען עפעס אויספאָפן? אז ס'שטייט ויָמַת תָּרַח בְּחָרָן, [נו] הַכֶּלֶל ס'איז דאָ אַן עֲצָה, [אז] איך קאָן פאַרענטפערן ס'איז נישט קיין ליגנט, ווייל רשעים בחייהם קרויים מתים, נו אָבער איך האָב דאָך גאַרנישט פאַרענטפערט [שלא יאמרו הבריות כך, שהרי כל חושב החשבון יבין שעזב את אביו בחייו].

יב

קושיא ז

ומה שפירשו עוד במשמעות הכתוב ויָמַת תָּרַח בְּחָרָן, דהוא על שם שרשעים בחייהם קרויים מתים, על זה קשה דכבר היה רשע מקודם, ולא שם 'בחרן' הוא שנעשה רשע

(ז) און דערנאָך, [מה שאמרו] וועגן דעם רשעים בחיים קרויים מתים, [דמשמע פירושו שתרח 'נעשה רשע' בחרן, על זה קשה וכי] איז ער דען נאָר אין חָרָן געווען אַ רָשָׁע, ער איז דאָך געווען אַ רָשָׁע 'פריער' [גם בעודו באור כשדים, שהיה שם] אַ מוֹכֵר צִלְמִים. ער האָט דאָך געדינט עבודה זרה 'פון דערהיים' אויס, איידער ער איז געקומען קיין חָרָן. נאָך איידער אברהם אבינו איז געבוירן געוואָרן האָט ער געדינט די עבודה זרה, און דערנאָך.

[ואם כן] וואָס שטייט ויָמַת תָּרַח בְּחָרָן [על שם שהרשעים בחייהם קרויים מתים], איז ער דען 'דאָרט' געוואָרן אַ רָשָׁע, ער איז דאָך נישט אין חָרָן געוואָרן. [ואם כן] האָלט דאָך נישט אויס [לפי הדרש] אין לָשׁוֹן אויך נישט.

יג

הקדמה לקושיא ח

במדרש הביא מִשְׁל מן בירה דולקת, ועבר אחד ואמר תאמר שֶׁחֲבִירָה זו בלא מִנְהִיג, הציץ עליו בעל הבירה ואמר לו אני הוא בעל הבירה. כך היה אבינו אברהם אומר, תאמר שהעולם הזה בלא מִנְהִיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם

דער מדרש זאָגט^ט, לָך לָך מאַרצָף וגו', זה שאמר הכתוב שְׁמַעִי בַת וִירָאִי וגו' וְשִׁכְחִי עִמָּךְ וּבֵית אָבִיךָ.

^ח כן הקשה בגור אריה שם וז"ל: אך מה שכתב שלא יהיה הדבר מפורסם, קשיא, וכי ניתנה התורה 'לשוטים', שלא יחשבו שני הדורות, שהרי תרח קיים כשיצא אברהם מחרן. [ועיין תירוצו באורך. אבל המורחי נשאר בקושייתו].

^ט כבראשית רבה (לט, א): ויֹאמֶר ה' אֶל אֲבָרָם לָך לָך מאַרצָף וגו'. ר' יצחק פתח, שְׁמַעִי בַת וִירָאִי וְהִטִּי אֶזְנוֹךְ וְשִׁכְחִי עִמָּךְ וּבֵית אָבִיךָ (תהלים מה, יא). אמר רבי יצחק, מִשְׁל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בִּירָה אחת דולקת, אמר תאמר שֶׁחֲבִירָה זו בלא מִנְהִיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה. כך, לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מִנְהִיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם. (שם, יב) ויִתְאַוּ הַמֶּלֶךְ יִפְתָּךְ כִּי הוּא אֶרְנָךְ, ויִתְאַוּ הַמֶּלֶךְ יִפְתָּךְ. [ליפותיך בעולם, והשתחוי לו. הוי ויאמר ה' אֶל אֲבָרָם (לך לך וגו').]

מִשָּׁל לֵאחֹד שְׂרָאָה בִּירָה דּוֹלְקָת, [וויז] ס'ברענט, אמר תאמר שהבירה זו בלא מְנִהִיג, [אז] ס'ברענט [אזוי]. הציץ עליו בעל הבירה, און ער האָט אים געזאָגט אָנִי הווא בעל הבִּירָה, איך בין דער בעל הבִּירָה.
כך אברהם אבינו, האָט ער געזאָגט תאמר שהעולם הזה בלא מְנִהִיג. אמר הקדוש ברוך הוא, איך בין דער מְנִהִיג.

יד

קושיא ח

וקשה איך יצויר שאברהם אבינו יהיה לו מחשבה שהעולם בלא מְנִהִיג, ובפרט לאחר שכבר מסר נפשו כל כך על אמונת ה' (ח) ס'איז א פֿלא. ער האָט [דען] נאָכנישט [געהאט] געוואוסט אַז דער בורא כל עולמים איז אַ בורא ומְנִהִיג לְכָל הַבְּרֹאִים.
שוין נאָך דעם גאַנצן מסירות נפש וואָס ער האָט געהאַט, ער האָט זיך געלאָזט פאַרברענען אין אור פֿשָׁדִים, און זיין קְדוּשָׁה וואָס ער איז [שוין] פון פריער אויס געוועזן [עוד מנעוריו].

[און] פלוצים עפעס האָט ער געדאַרפט געוואָר ווערן [אני הוא בעל העולם? פלוצים] האָט ער געקלערט אַז הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא מְנִהִיג?

טו

קושיא ט

להבין לפי הנמשל, ענין הבירה 'דולקת' שבהמשל

(ט) און וואָס איז דאָס לשון בִּירָה דּוֹלְקָת, וואָס איז דעם מִשָּׁל פון ברענען.

טז

קושיא י

להבין שייכות המשל והנמשל, לענין הכתוב לך לך מארצך

(י) [און] וואו קומט אָהער דאָס מִשָּׁל [להענין מה שנאמר לאברהם לך לך מארצך].

יח

הקדמה להדרוש

בווהר מפרש הפסוק עד מקום שָׁכֶם, דאָ בִּי כְּנִישְׁתָּא, עד אַלון מוֹרָה, אַלון בְּתִי מְדֻרְשׁוֹת דְּאֻלְפִין ומורים תְּמֵן תּוֹרָה בְּרִבִּים וַיִּסַּע אַבְרָם הַלּוֹךְ וְנִסּוּעַ הַנֶּגְבָה, [וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְץ עַד] מְקוֹם שָׁכֶם עַד אַלון מוֹרָה.
דער זוהר הקדוש זאָגט, מְקוֹם שָׁכֶם זֶה בֵּית הַכִּנְסָת, עַד אַלון מוֹרָה, בֵּית לְאֻלְפָנָא דְּאֻרִּייתָא, לשון מוֹרָה הוֹרָאָה, אויף צו לערנען. [ער האָט] אָנגעגרייט אַ בֵּית צו לערנען מיט תלמידים, צו לערנען תּוֹרָה. (ראה בזה להלן באות קו ואות רמא).
אזוי ווי די גמרא זאָגט^א [אז] ס'האָט זיך שוין אָנגעהויבן דעמאָלטס די שני אלפים תּוֹרָה. [וכמו שתרגם אונקלס בפסוק וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן], דִּשְׁעִבִּירוֹ לְאֻרִּייתָא.

^א בווהר הק' (בפרשת פ): וַיַּעֲבֹר אַבְרָם עַד מְקוֹם שָׁכֶם, דאָ בִּי כְּנִישְׁתָּא, אַתָּר דְּדִיּוּרָא דְּשִׁכְנִיתָא תְּמֵן, כְּמָא דְּאֵת אַמְר' (בראשית מח) וְאֲנִי נִתְתִּי לָךְ שָׁכֶם אַחֵד, דאָ שִׁכְנִיתָא דְּאֵתְחִזִּי לִיהּ הוּאִיל וְאֵתְקַרִי צִדִּיק, דְּהָא צִדִּיק לָאו דִּיּוּרָא אֵלָא בְּהָרֵי צִדִּיק, וְדא הוּא עַד מְקוֹם שָׁכֶם. עַד אַלון מוֹרָה, אַלון בְּתִי מְדֻרְשׁוֹת דְּאֻלְפִין ומורים תְּמֵן תּוֹרָה בְּרִבִּים.
^א בגמרא עבודה זרה (דף טו. וכן הוא גם בסנהדרין צז): תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה היה העולם [פירש רש"י: ששת אלפים שנים נגזר על העולם להתקיים, כמנין ימי השבוע, וכיום השבועי שבת, ובשבעת אלפים נוח לעולם]. שני אלפים תוהו [שני אלפים ראשונים נגזר עליו להיות תוהו בלא תורה], שני אלפים תורה [בלא ימות המשיח], שני אלפים ימות המשיח, בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו מהן [יצאו משני אלפים אחרונים מה שיצאו, ומשיח לא בא]. שני אלפים תורה מאימת, אי נימא ממתן תורה עד השתא [עד גמר ארבעת אלפים לבריאת עולם כדקאמרת], ליכא כולי האי [ליכא ב' אלפים], דכי מעיינת בהו [בשני קמאי דתוהו קודם מתן תורה], תרי אלפי פרטי דהאי אלפא הוא דהואי [דהלא מתן תורה היה בשנת ב' אלפים תמ"ח שנים, נמצא שחסר מב' אלפים תורה ולא היה אלף חמש מאות וחמשים ושנים שנה]. אלא מוֹאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן [שהשני אלפים תורה מתחלת המזמן שלימדו אברהם תורה כשהיו

נז

קושיזות ודקדוקים בענין מריבת לוט

וְגַם לְלוֹט הַחֵלֶף אֶת אַבְרָם הָיָה צָאן וּבָקָר וְאַהֲלִים. וְלֹא נִשָּׂא אֹתָם הָאָרֶץ לְשִׁבְתָּ יַחְדָּו, כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רָב. וַיְהִי רִיב בֵּין רָעִי מִקְנֶה אַבְרָם [ובין רעי מקנה לוט, והפנעני והפדוי אז ישב בארץ].

[ויאמר אברהם אל לוט] אַל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ [ובין רעי ובין רעיק, כי אנשים אחים אֲנַחְנוּ. הֲלֹא כָל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ] הִפְרָד נָא מַעְלִי, [אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה].

ס

קושיא כו

להבין הנתינת טעם באומרו כי אנשים אחים אֲנַחְנוּ. והלא מריבה במקום הצורך, או שלילת המריבה במקום שאסור, אינו תלוי בענין הקורבה, או בקלסתר פנים דומין

(כו) וַיְהִי רִיב בֵּין רָעִי מִקְנֶה אַבְרָם וּמִקְנֶה לוֹט, [ולכן אמר אברהם] אַל נָא תְהִי מְרִיבָה, וּוְאָרֶן כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ.

[וצריך ביאור] וּוְאָס זָאגט ער עפעס דאָ אַ טעם [כי אנשים אחים אֲנַחְנוּ].

און ווען זיי זענען נישט קיין אחים? דעמאלטס מעג מען זיך יא קריגן?

סא

ממה נפשך, [אם הוא באופן] אַז מ'ברויך זיך קריגן [אם כן אין לישראל פנים גם לאחרים, וכדכתיב] (תהלים טו, ג) וְחִרְפָּה לֹא נִשָּׂא עַל קְרוֹבוֹ².

און אַז ס'איז נישט, אַז מ'דארף זיך נישט קריגן, דארף ער זיך מיט אַ פרעמדן אויך נישט קריגן, קשה המחלקת.

[ואם כן וואס איז דאס] עפעס א נתינת טעם, כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ.

סב

רש"י זאגט³ [לפרש עוד] ווייל שקלסתר פניו היו דומין. ווייל ער האט אויסגעזען אַזוי ווי ער.

[אמנם גם בזה קשה, וכי רק] 'איבערדעם' טאר מען זיך נישט קריגן?

סג

קושיא כז

אם השמאל ואימנה וגו', פירש"י בכל אשר תשב לא אתרחק ממך. וקשה דאם כן הם יכולים להיות במקום אחר, ולמה הוצרך לומר שאם הוא בשמאל יהיה הוא כימין

הִפְרָד נָא מַעְלִי, אִם הַשְּׂמָאל וְאִימְנָה וְאִם הַיְמִין וְאֲשַׁמְאִילָהּ. [פירש רש"י]⁴ איך

בחרן. וגמירי, דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתי הוה [שאברהם היה אז חמשים ושתים שנה]. כמה בצרן מדתני תנא [כמה היו חסרים משני אלפים תורה שהזכיר התנא, הרי] ארבע מאה וארבעים ותמניא שנין הויין [תמ"ח שנה], כי מעיינת ביה, מהנפש אשר עשו בחרן עד מתן תורה, ארבע מאה וארבעים ותמניא שנין הויין [כשתחיל החשבון כשהיה אברהם ג"ב שנה ותוסיף הוסף אותן על מנין שני תורה, תמצא שיש אלפים שנים מזמן וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו כְּחָרָן וגו' עד גְּמַר ד' אלפים לבריאת עולם].

² וכפירוש רש"י בתהלים שם: וְחִרְפָּה לֹא נִשָּׂא עַל קְרוֹבוֹ. אם עבר קרובו עבירה שיש בה עונש, עָנְשׁוּ בַּמִּשְׁפָּט, ולא נשא עליו חרפתו, שיהא פתחון פה למחורף ולומר כך עבר פלוני קרובך וחפית עליו.

³ ברש"י כאן (יג, ח): כִּי אֲנָשִׁים אַחִים. קרובים, ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים.

⁴ ברש"י (שם, ט): אִם הַשְּׂמָאל וְאִימְנָה. בכל אשר תשב לא אתרחק ממך, ואעמוד לך למגן ולעזר. וסוף דבר הוצרך לו, שנאמר (יד, יד) וְיִשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁפָּה אָחִיו וגו'.

וועל מיך נישט מתרחק זיין, נאָר אַם השׁמאל װאָימנאָ װאָם הַיָּמִין װאָשׁמאַילאָ, ובכל אשר תשב לא אתרחק, װאָעמור לך למגן ולעזר).

כז) לכאורה [לפי זה] װאָס דאָרף ער עפעס זאָגן אַם השׁמאל װאָימנאָ, פאַרוואָס מוז ער עפעס גיין אויף אַן 'אַנדערער' זייט, ס'קאָן דאָך זיין אויף דער זעלבער זייט, די וועלט איז דאָך גרויס, און אפילו אַז יענער איז בשׁמאל וועט ער [אויך] זיין בשׁמאל.

סד

קושיא כח

וגם לפי זה הוא סתירה לאומרו הפך נא מעלי

כח) און פאַרוואָס עפעס [אמר לו] לא אתרחק, [והלא לפי זה] איז דאָך עס פונקט פאַרקערט [ממה שהתחיל לומר הפך נא מעלי].

סה

קושיא כט-ל

ובמדרש דרשו װאָשׁמאַילאָ, דאנא משמאל להווא גברא, דהיינו שיעמיד אותו בצד שמאל

א חידוש.

דער מדרש זאָגט^{טו}, אַם השׁמאל װאָימנאָ װאָם הַיָּמִין װאָשׁמאַילאָ, זאָגט ער װאָשׁמאַילאָ לא אמר, אלא װאָשׁמאַילאָ [לשון מפעיל, שאמר אָנא מְשַׁמְּאֵל] לַהּוּוּא גְבָרָא, לא יניח האי גברא להיות בימין אלא בשמאל.

װאָשׁמאַילאָ [מיינט] ער וועט אים מאַכן אָשׁמאַילאָ, ער וועט אים שטעלן אויף דער לינקער זייט. אַז ער וועט זיך שטעלן אויף דער רעכטער זייט וועט ער אים שטעלן [לשמאל].

אזוי זאָגט דער מדרש רבה.

סו

ולכאורה הוא ענין אחר ממה שפירש רש"י לא אתרחק ממך,

וממה שהתחיל לומר בפסוק עצמו אַל נָא תְהִי מְרִיבָה

כט) נו דאָס איז דאָך עפעס גאָר אַנדערע ווערטער, [דרש"י פירש] ער איז נישט מתרחק, [ולפירושו המדרש] דאָס אַליין איז דאָך שוין עפעס אַ [התרחקות עצום].

[נאָר גם בפסוק עצמו קשה] קודם וויאָזוי וועט ער אים שטעלן אויף װאָשׁמאַילאָ, און פריער האָט ער געזאָגט אַל נָא תְהִי מְרִיבָה, צום סוף לאָזט זיך אויס [שירחקו בכל אופן].

סז

גם אינו מוכן מהו הכוונה בזה, שיעמיד אותו בצד שמאל

ל) און וויאָזוי וועט ער אים עפעס שטעלן פון יָמִין אויף שְׂמאל, וויאָזוי קאָן ער.

און אַז היצט זאָגט ער [שוין] הִפְּךְ נָא מְעָלִי, [מה יוסיף עוד באומרו װאָשׁמאַילאָ].

^{טו} בבראשית רבה (מא, ו): אַם השׁמאל װאָימנאָ װאָם הַיָּמִין װאָשׁמאַילאָ. אמר ליה אַם אַתָּה לשמאלה, אנא לדרומה, ואם אנא לדרומה אַתָּה לשמאלה. אמר רבי יוחנן, [משל] לשני בני אדם שהיו להם שתי כורים אחד של חטים ואחד של שעורים, אמר ליה אַם חטייא ידיד שיערי דידך, ואם שערי דידך חטייא ידיד, מן כל אתר חטייא ידיד, כך אַם השׁמאל װאָימנאָ װאָם הַיָּמִין װאָשׁמאַילאָ, אמר רבי חנינא בר יצחק, 'װאָשׁמאַילאָ' אין כתיב כאן, אלא 'װאָשׁמאַילאָ', מן כל אתר אנא מְשַׁמְּאֵל לַהּוּוּא גְבָרָא.

ובקהלת רבה (י, פסוק ב): לֵב חָכָם לִימֵינוּ וגו'. א"ר חנינא בר פפא, לשני בני אדם וכו', אמר אחד מהן לחבירו אַם אַתָּה של שעורים אני של חטים, אַם אני של חטים אַתָּה של שעורים, כל עיקר אני נוטל של חטים. כך אמר אברהם ללוט אַם השׁמאל װאָימנאָ װאָם הַיָּמִין װאָשׁמאַילאָ, אמר רבי חנינא ברבי יצחק 'װאָשׁמאַילאָ' אין כתיב כאן אלא 'װאָשׁמאַילאָ', אפילו אַתָּה מחצף, אנא מְשַׁמְּאֵל לך.

סח

קושיא לא

להבין אומרו הלא כל הארץ לפניך, ומה חידש לו בזה

(לא) און וואָס איז דער הלא כל הארץ לפניך.

נו אודאי, ער ווייסט דען נישט 'וואו' צו גיין.

את 'כל הארץ', די גאנצע וועלט האָט ער.

וואָס איז הלא 'כל הארץ' לפניך.

ק

הקדמה לישוב הקושיות

מבואר בוזהר חדש, שרבי עקיבא בכה על ענין שכחת התורה שבדור האחרון, ואמר שאין הדור ההוא מתקיים אלא בשביל תינוקות של בית רבן, כשהם צעירים בלבד, אבל כשמתגדלים התורה משתכחת גם מהם

ס'שטייט אין זוהר חדש^{טו} וויאזוי ס'וועט אויסזען [בעיקבא דמשיחא], וי להאי דרא,

- איך ברענג דאָך עס דאָרטן אין ויואל משה (א, קסח), - רבי עקיבא האָט געוויינט,

ס'וועט קומען א דור [וואָס] ס'וועט נישט זיין גארנישט, ס'וועט נישט זיין קיין מורה

דרך, ס'וועט נישט זיין קיין תלמיד [הוגה], נאָר תינוקות של בית רבן, [און אויך נאָר]

ווילאנג זיי וועלן זיין קינדער, [אָבער] ווען זיי וועלן עלטער ווערן, וועלן זיי אויך

האָבן שפּחת התורה, אזוי שטייט אין זוהר.

א פּחד נאָר וואָס ס'שטייט דאָרטן אין זוהר חדש.

קא

[ווער איתא שם בענין תפילת חנה], זי האָט געזאָגט (שמואל א' א, כז) אַל "הנער" הזה

התפּלְלָתִי, אַז [שמואל הנביא] ער איז געבליבן אזוי ווי א נער, [אפילו בגדלותו].

[ווייל בדרך כלל] ווען ס'קומט אַן [ימי גדלותו] און מ'ווערט עלטער, פאַרגעסט מען".

קב

לכאורה פאַרוואָס [בגדלותם באים לשכחת התורה, והלא אדרבה אמרו חכ"ל] [קנים ג, ו] זקני

תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתן מתוספת.

קג

נאָר זעט אויס אזוי.

אַז מ'ווערט עלטער, דערלעבט מען אין אַן אַנדער [דור], אַן 'אַרגער' דור, ווערט

מען שוין מוּשפּע פונעם דור, [וממילא] ווערט אַ שפּחת התורה, [און מ'פאַרגעסט] אפילו

[דעם] וואָס מ'האָט [שוין געהאַט] געוואוסט ווילאנג מ'איז געווען צווישן די תינוקות של

^{טו} בוזהר חדש פרשת בראשית (דף יג. בדפוס מונקאטש תרע"א): יומא חד הוו אַזלי באורחא [רבי אליעזר ורבי עקיבא] וכו'. באותה שעה בכה רבי עקיבא, אָמר ליה על מה קא בכית. אָמר לו, אי לְדור שיהיו יתומים ממך. אָמר לו, אל תאמר כך, אלא וי לְדור שיהיו יתומים בלי אב, בלי חכם מורה, ולא תלמיד הוגה. וימים יבואו, שְׂקל הדור יהיו חצופים וְעוֹזי פנים, וְתִשְׁכַּח תורה, ואין דורש ואין מבקש. וְהִתְעוֹרַר לְבוֹ בְּתוֹרָה, יהיה נבזה וְחָדַל אישים. וי לְדָרָא ההוא כד ייתי ההוא דרא.

אָמר ליה לית ההוא דרא מתקיים אלא בהבֵּל פיהם של תינוקות שֶׁל בית רבן, כד אינון רִיכִינן בְּלִבָּד, וכד אינון קושיין, אורייתא משתכחת מנהון. כי הא דאָמר רבי יהודה, מאי דְּכָתִיב אַל "הנער" הזה התפּלְלָתִי, הוּא ליה לְמִימַר אַל 'הבן' הזה התפּלְלָתִי. אלא אָמַרְה חנה, יהי רצון, ש'שפּעָה שִׁגְדָּל' וְשִׁתְּדַל בַּעֲבוּרַת הַמָּקוֹם, כְּמוֹ עֲכָשִׁי שְׁהוּא 'נער'. וְכָל אֶדָם שִׁזְכָּה לְהוֹיָה בְּקִנּוּתוֹ כְּמוֹ בְּנִירוּתוֹ, יִזְכָּה לְמַעַלְתָּ שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא.

"וְעֵינִי בֹזֶה בְּסִיגִי וְיָחִיד תִּשְׁכַּח", ובזה ביאר שם רבינו לשון הברכה שבידך יעקב, הַמְּלַאֲךְ הַגָּאֵל אֲתִי וְגו'. יִכְרֹךְ אֶת הַנְּעָרִים, עיי"ש באורך.

לשון לך לך תשכ"ח (חלק ב) קדשו יא

בית רבן. אזוי ווי ס'שטייט אַרויס דאָרטן אין זוהר הקדוש אין די ווערטער.
איך בין דאָך עס מעתיק דאָס לשון [הזוהר] אין ויואל משה.

קה

ומבואר בנמרא דהשני אלפים "תורה" התחילו בימי אברהם, כדכתיב
וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחָרָן, שאברהם אבינו לימד "תורה" לאנשי דורו

היצט לאַמיר'זשע זען.

דער ערשטער פון מַפְרָסִם זיין תורה איז געווען אברהם אבינו.

[ווי] די גמרא זאָגט^ח [שיתא אלפי שנין הוו עלמא], שני אלפים תהו, שני אלפים תורה,

ושני אלפים ימות המשיח.

פרעגט די גמרא, דער חשבון שטימט דאָך נישט, שני אלפים תורה איז דאָך
געווען אַסאַך שפעטער האָט זיך [עס] אָנגעהויבן^ט.

ענטפערט די גמרא, איך רעכן פון אברהם אבינו, [שנאמר] וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה
בְּחָרָן, זאָגט דער תרגום דְּשַׁעֲבִידוֹ לְאוֹרֵייתָא.

אברהם אבינו האָט שוין אָנגעהויבן תורה.

קו

[וכבר הבאתי (באות יח) בשם הזוהר הקדוש] ס'שטייט עַד מְקוֹם שְׁכֵם עַד אֵלוֹן מוֹרָה, ער
האָט שוין געמאַכט [בתי כנסיות], ער האָט געלערנט שוין תורה, ער האָט אָנגעהויבן צו
לערנען תורה מיטן עולם, ס'איז שוין געווען אַ דור פון תורה.

מילא האָט ער [אברהם] אַריינגעברענגט תורה אין אידן [היינו כאנשי הדור].

קז

אמנם כשלומדין "תורה" צייכן לבקש בה את הדרך האמת שבתורה, דאס לאו הרי היא בכלל "שכחת התורה"
נאָר אין תורה הקדושה דאָרף מען דאָך זוכן דעם אָמֶת, [ווייל] מ'קאָן דאָך חלילה
'פאַרדרייען'. [וכמבואר לעיל כי] דאָס איז דאָך טייטש דער עיקר [ענין פון] שְׁפָתַת הַתּוֹרָה,
אַז מ'דרייט אויס דעם אָמֶת, מ'שטעלט אַריין אין די תורה הקדושה דער היפך [האמת].

קח

וכמו שכתב בדגל מחנה אפרים, דיש בהתורה מים מתוקים, אבל יש בה גם מים מרים, אם אין מבקשין האמת
אַזוי ווי איך ברענג 'דאָרטן'^כ פונעם דגל^{כא}, [אַז] דער בעל שם טוב הקדוש האָט

^ח בגמרא עבודה זרה (דף ט. וכן הוא גם בסנהדרין צו.). ודברי הגמרא שם, כבר הובא לעיל בהערה יא.

^ט כי זמן מתן תורה היה בשנת תמ"ח שלאחר ב' אלפים שנה.

^כ בקונטרס על הגאולה ועל התמורה [שיצא לאור שבועות אחדות לפני זה], וז"ל שם (בסימן נה): וכתב בספר הקדוש
דגל מחנה אפרים בפרשת מסעי, ששמע מאז"ז הבעל שם טוב זי"ע, כי בתורתנו הקדושה יש מים מתוקים
ומים המרים וכו' (הועתק הלן). ובדגל מחנה אפרים פרשת בשלח וכו' האריך גם כן בענין זה, וסיים וזה לשונו,
ועל פי זה תבין מה שאמר אא"ז זללה"ה על מאמר חכמינו ז"ל (נדרים פא.) מפני מה חרבה ירושלים וכו' (הועתק
הלן), עכ"ל. - ועיקר דבר זה מבואר בזוהר הקדוש (פנחס רכט: ברע"מ) עיין שם. • והנה כל אלה דיבור
מהצדוקים שבומניהם, שהאמינו בתורה שבכתב, אלא שלא האמינו בדרשת רבותינו ז"ל ובקבלתם, ולכן הביאו
מן התורה ראיות לסבירתם הנפסדה. אבל אלו המינים והאפיקורסים של זמננו, אין מאמינים אפילו בתורה
שבכתב, ולא רוצים להביא ראיה ממנה ולסבירתם ודעתם הנכזבה, ואינם שותים אפילו ממים המרים שבה. ורק
אלו הנגררים עמהם ואחריהם, ורוצים למצוא חן בעיניהם, מבקשים המה המים המרים המאָרְרִים להפוך דברי
אלקים חיים ולסלף אותם לדרך המינים, וישתקע הדבר ולא יאמר כן.

^{כא} בדגל מחנה אפרים פרשת מסעי (בפסוק ויסעו ממרה): דהנה שמעתי מן אא"ז [הבעל שם טוב] זללה"ה בשם ספר
ברית מנוחה (דרך הא'), כשוראים איזה תלמיד חכם שיצא חוץ מן השיטה ועושה שלא כהוגן, בודאי שתה מן
המים המרים, עד כאן. והנה להבין זה הוא ענין רב, אך על פי פשוטו יש להבין זה, כי בתורתנו הקדושה יש
מים מתוקים, ומים המרים. וראיה, שכל התנאים והאמוראים וכל הצדיקים מימות משה רבינו ע"ה ושיהיה עד

געזאָגט (בביאור הגמרא) (נדרים פא). שלא ברכו בתורה תחלה, אַז מ'האָט נישט געזאָגט די ברכת הַעֲרֵב נָא. (ומבאר הדגל, דהכונה ווייל) אין די תורה הקדושה איז דאָ מִים מְתוּקִים, און מִים הַמֵּרִים, (איבערדעם) בעט מען "הַעֲרֵב" נָא, מ'זאָל זוכה זיין (לטעום) די מִים מְתוּקִים אין די תורה הקדושה²².

[ווייל] חלילה וחלילה מ'קאָן פאַרקריכן, 'דורך' די תורה הקדושה קאָן מען חלילה פאַרקריכן, אַז מ'גייט אַ שלעכטן וועג.

קט

וכן מבואר בחובת הלבבות דהתורה נמשלה לאש על שני דרכים, דאם זוכה הוא אש המאירה את העינים, ואם אינו זוכה הוא אש אוכלת ח"ו

אזוי ווי איך ברענג 'דאָרטן'²³ דעם חובת הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה).

שיבא משיח, כולם לומדים מן התורה דרך ישכון אור לעבודת הבורא יתברך, וכל האפיקורסים והמינים מביאין ראייה מן התורה עצמה להיפוך, ושיש ח"ו שתי רשויות, כמו הרבה עניינים הנוכרים בגמרא מן הצדוקים עיין שם. והיינו שיש בתורה מים המרים גם כן, ואותו שאינו לומד באמת, אזי טועם טעם המרירות שיש בתורה רחמנא ליצול, וכשנכנסין בזה הדרך ה' יצילנו, אז כבד הדבר מאוד לפטור עצמו מזה הדרך של שקר וכו'.

ועוד שם בפרשת בשלח (ד"ה א"י ויבוא מרתה): כי זה גלוי שהתורה נקרא מים, כמו שכתוב (ישעי' נה, א) הוי כל צמא לכו למים (עיין בבא קמא יז.), ויש לומר בזה, כי צמא הוא מספר קל"א שהוא מספר ס"מ, ועל ידי התורה שהוא מים מתבטל וכו', ונמתקין כל הדינים שהם בחינת ברזל, ונעשו חסדים גמורים בחינת מים. ולכן התורה נקרא מים, כי הוא נביעו לכל הנבראים, שכולם הם חיים וקיימים ע"י התורה ועבודה שעוסקים בהם ישראל, כי אורייתא וקוב"ה ישראל כולה חד הוא (וזהו ח"ג עג), ואך ורק כשממשיכין סוד אלוך בתורה על ידי שלומדים התורה לשמה, אז יש בה כח אלוקות ונעשית סוד נביעו להחיות ולרפאות וכו'. אבל כשלומד ח"ו התורה שלא לשמה, רק לשם דברי טטות והבלי עולם, אז הוא להיפוך ח"ו, וזוהו בא התעוררות כל הדינים, כיון שאינם נמתקים על ידי התורה. והוא שאמר הכתוב ויבאו מרתה. והוא על דרך שאמר אא"ז נ"ע זללה"ה בשם ספר ברית מנוחה, תלמיד חכם סטרה ואינו הולך בדרך הטוב והישר בודאי שנה מן מים המרים המאררים, וזהו ויבאו מרתה, היינו לאותו בחינה של מים המרים, ולא יכלו לשאת מים ממרה, פירוש להמשיך חסדים להחיות נפשותם, כי מרים הם היינו כנ"ל. וכמו שאמר הרב הגאון מו"ה יעקב יוסף הכהן [מפולנאה], אף על פי שמימי התורה בודאי מתוקים מדבש ונופת צופים, על כל זה נדמה להם למר, והטעם כי מרים הם, הם המרים מחמת חולשת העוונות רח"ל, כמו החולה אשר כל טעם מתוק ידמה לו למר, כן הוא בחולי הנפשות, כמו שכתוב בפסוק בישעי' (ה, כ) שמים מר למתוק ומתוק למר, והיינו שנחתק עליו מתקנות ועריבות התורה למר, ואינו יכול לשנות מהם להחיות את נפשו, ועל ידי זה לא זכה נעשה לו וכו' (קידושין שם ויומא עב:). וכו'. ועל פי זה תבין מה שאמר אא"ז זללה"ה על מאמר חז"ל (נדרים פא). מפני מה חרבה ירושלים על שלא ברכו בתורה תחלה, ואמר הוא ז"ל היינו שלא ברכו ברכת הַעֲרֵב נָא, שהוא ברכה ראשונה שמברכין על התורה בבוקר, והוא פלא. ועל ידי הנ"ל הוא מובן, כי צריך להתפלל על זה, כמו שאמר הוא ז"ל כי התורה הוא סוד אדם שלם ויש בה מים מתוקים ומים המרים, וצריך להתפלל ולבקש זה מאת ה' שיטעום בתורתו המים מתוקים וערבים, וזהו ברכת הַעֲרֵב נָא, והבין.

²² ועיקר דבר זה מבואר בוזהו הקדוש (נפחוס רכט: ברע"ט) עיין שם (לשון רבינו בעל הגאולה שם).

וזהו הוזהר שם: דאורייתא, צלה אַתְמָר (וימיה כג, ט) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, ודא סלע דאֶתְמָר ביה (חקת כ, ח) ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו. אלץ דמשתדלין בה לשמה, נפיק לזן מיא דאורייתא מתקין, ואתמָר בהון (שם, יא) ותשת העדה ובערם. ואלץ דלא דמשתדלין בה לשמה, נפיק לזן מים מריזין, דאֶתְמָר בהון (שמות א, יד) וימררו את חייכם בעבודה קשה, דא קושיא. בחומר, דא קל וחומר. ובלבנים, בלבון הלקח.

ועיין בגמרא יומא (עב:): אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (ואתחנן ד, מד) וזאת התורה אשר שם' משה, זכה ונעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה. והיינו דאמר רבא, דאומן לה סמא דחייא, דלא אומן לה סמא דמותא. אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב (תהלים יט, ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב, וכתיב (שם יח, לא) אַמְרַת ה' צְרֹפָה, זכה משמחתו, לא זכה צורפתו [פירש"י: ביטורין ובגינהם]. ריש לקיש אמר מגופיה דקרא נפקא, זכה צורפתו לחיים, לא זכה צורפתו למיתה.

²³ בהקדמת על הגאולה ועל התמורה, וז"ל: ובפירוש אני אומר, שאיני מדבר לאותן שנחפסו בלבם לטומאת הציונים ולאהבת האפיקורסים, היפך ממה שתיקנו חז"ל לומר ג' פעמים בכל יום ברכת הַעֲרֵב נָא. כי על זה אמרו חז"ל (סנהדרין לה:): ודע מה שתשיב לאפיקורוס, הני מילי אפיקורוס עכ"ר, אבל אפיקורוס ישראל קל שפן דפקר טפי. וחלילה לעבור על דברי חז"ל להשיב לאפיקורוס ישראל דפקר טפי. - גם המשוחדים בדבר, עבור

דער חובת הלבבות זאגט: די תורה הקדושה איז נמשלה לאש, [אויף] צוויי ערליי [אופנים].

אז מ'גייט מיטן אמת, דערלייכט עס די אויגן, איז עס אן אוהר, הייסט עס אש [המאירה].

[און] חלילה אז נישט, [אם אין הולכין עם האמת, דעמאלטס] פארברענט עס, איז עס מקלה, איז עס אש אוכלה.

קס

התחלת ישוב הקושיות בענין מריבת לוט

ישוב קושיא

דאס איז געווען די מעשה מיט לוט'ן, [ובמה שאמר לו אברהם] אל נא תהי מריבה ביני ובינך.

קסא

באם לוט לא היה מסתיר פניו, לדמות עצמו כאברהם, היה יכול אברהם לצאת עמו בריב גלוי, ולהיות נשאר דר במקומו ווען לוט איז אפען [גלוי בפרצוף רשעו], אזוי ווי ער איז 'געווען' [טאקע בפנימיות, אז] ער איז דאך געווען א רשע, ער האט בוחר געוועזן צו יצן אין סדום^כ. [דעמאלטס] האט ער זיך געמעגט מיט אים קריגן.

שרוצים להשיג תועלת מזרם העולם המשתחווים לעגל הזהב של הציונות, כבוד, או ממון, או ממשלה וכדומה, המה בודאי לא יוכלו לראות האמת וכו', ומחמת נטיית לבו בשביל השוחד, ימצא לעולם 'טענות ומענות', כמו אותן דפקרי טפי. • ולכאורה הלשון כל שכן דפקר טפי צ"ב, דהרי בודאי מיירי ישיש לו תשובה מספקת, כמו שאז"ל דע מה שתשיב לאפיקורוס. ואם אפילו לבו כלב האכן ולא יקבל תשובתו, אבל למה יפקר טפי. אמנם יתבאר על פי מה שכתב רש"י ז"ל בסנהדרין (שם) הטעם דיפקר טפי על ידי תשובתך, שהרי הכיר וכפר, ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו, עד כאן לשונו. • וכמו שכתב החובת הלבבות ז"ל (פרק ה' משער יחוד המעשה), וזה לשונו: אם יהיה האדם חכם בדעת האלקים ותורתו, ישתדל היצר להכניס ההפסד עליו, והשיבוש בחכמתו ובמעשיו מדרך הטענה והראיה מאיזה צד שיוכל, מן המושכל, והכתוב, והמקובל, ויביא מופת על מה שיוהרו עליו מן המופתים המבהילים, אשר אין 'הקדמות' אמתיות, ולא 'תולדותיהם' מתוויבות. ואם יהיה שכלך זך וחכמתך חזקה בדרך המופת ואופני אזהרה בו בעת הדברים והמחלוקת, תראה אופני טעות יצרך בראיתו ומופתו, ויתברר לך האמת, ותראה לך הנכונה, ותמלט חכמתך מן הספק ומעשיך מן הערוב. ואם תקצר דעתך מזה, יהיה פתויו לך יותר חזק, וגברו עליך יותר מזדמן, ומשלו כך והקיפו אותך בנראך ובנסתריך יותר נחוק, מפני שהוא בא עמך מצד החכמה ומנהיג אותך בדרך המופת אשר נתון דעתך עליו. • וכאשר יפתה שכלך יטה מעליך, ויעזר בו עליך מפני שאתה סומך עליו וכו', ובוחט בו במה שלא תבין ענינו וכו'. עד שיביאך אל מדרגה שנסתרים בה פני האמת, והוא השקר הגמור וכו'. ותהיה חכמתך לרעה לך, ושלכל סבה לאבדך וכו' ואמר (הושע יד, י) כי ישרים דרכי ה' וצדקים ילכו בהם ופושעים יפשלו בהם (ופירש המרפא נפש על ידי התורה ויפלו, והם חכמים להרע). – נאמר, כי החכמה כשמהנהיגים אותה על דרכה, תהיה רפואה לכל מדנה, וכשנוטים בה מנתיבתה, תהיה מדנה כולל, שאין לה רפואה ולא ארוכה. ועל כן נמשלה התורה כאש, כמו שאמר (ירמ' כג, כט) תלוא כה דברי כאש וגו', מפני שמאירה העינים באורה, כמו שאמר (תהלים יט, ט) מצות ה' ברה מאירת עינים וכו', ושוברת ביקודה מי שנוטה מנתיבתה, כמו שנאמר (ישע' סו, טו) כי באש ה' נשפט וכו'. – על כן הנהגה שלא תטה אשריך מדרך האבות ונתיב הראשונים אל הבדיאות וכו', ואל תהשוך אבותיך במה שמסור לך מאופני טובותיך, ואל תסתור עצמך במה שהורו אותך, כי אין עצה שתעלה בדעתך שלא קדמון לדעתה. עד כאן.

ודברי החובת הלבבות אלו נוקבים ויורדים חדרי בטן. ויובנו [בה] דברי רש"י ז"ל מה שכתב "כל שכן דפקר טפי", דעל שיש לו רצון להפקר, על כן תפשו ויכורו בדרכי החכמה והתורה, ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו, ואדרבה יתחזק יותר בדעתו, על ידי שמדקדק להשיב ולהביא ראיות לחזק דבריו.

^כ כדכתיב (יג, יא-יג) ויבחר לו לוט את כל כפר הירדן ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו וגו', ואנשי סדם רעים וחטאים לה' מאד. ופירש רש"י: ויסע לוט מקדם וכו'. ומדרש אגדה, הסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר אי אפשי לא באברם ולא באלקיי: ואנשי סדם רעים. ואף על פי כן לא נמנע לוט מלשכון עמהם.

[און] אדרבה, מ'דארף אים ווייזן 'איך קער מיך נישט אָן מיט דיר', 'איך בין מיט דיר ברוגז', [בכדי] ער זאָל זיך מַרְחֵק זיין.

קסב

אבל מכיון שהוא מראה פני צדיק, קשה לצאת נגדו בגלוי, מפני הבריות שאין מבנינים שהוא רשע, ויאמרו הבריות שאנשים יראים וכשרים מריבים זה עם זה

[אז] ער האָט אָבער אויסגעזען אַזוי ווי אברהם אבינו, קלָסְתֵּר פִּנְיו (דומה לו), ער האָט דאָךְ 'געמאַכט די קונץ', ס'האָט אויסגעזען פונקט (די זעלבע), וועט מען זאָגן [אז] צוויי ערליכע אידן קריגן זיך, ס'איז אַ חילול השם.

קסג

ולכן אמר לו אברהם אל נא תהי מריבה ביני ובינך, היינו דמכיון שאינו יכול לצאת נגדך בריב גלוי, לכן אין עצה רק כי תפדר נא מעלי, ולא תשאר כאן. והטעם לזה, כי אנשים אחים אנחנו, שיש לך קלסתר פנים דומה אלי, ואתה נדמה כצדיק

[ולכן] האָט ער געזאָגט אַל נא תהי מריבה ביני ובינך, איך האָב נישט קיין [עצה זיך צו קריגן אָפען].

[אז] איך וועל מיך גיין מיט דיר 'שפּאַרן' [להתעקש במריבה עמך], דו וועסט זאָגן 'אַזוי' און איך וועל זאָגן 'אַזוי', דאָס איז נישט גוט.

[והטעם פארוואָס ס'איז נישט גוט, ווייל] כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ. [והיינו דלעולם] איך העט נישט געפרעגט נאָך דיר, נאָר דו זעסט אָבער אויס אַזוי ווי עך, ס'איז נישט גוט, ס'איז נישטאָ קיין עצה [ונאָר אז] הַפֶּדֶר נאָ מעלי, דו מוזט גיין [אָוועק פון מיר].

(ההמשך לזה, להלן באות רמז)

קצח

ישׁוב הקושיׁות בַּפּסוּק לָךְ לָךְ מֵאֲרֻצְךָ

הקדמה לישׁוב קושיׁא א

מבואר במדרש רבה, דהשמן בא לאברהם בדמות איש זקן ותלמיד חכם, סבא סבא איבדת לך, בן שניתן לך לך' שנה אתה הולך לשחטו, אמר לו על מנת כן. ובתנחומא איתא עוד, שאמר לו וכי תשמע מן 'המשטין' ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין, ואמר לו לא משטין היה אלא הקב"ה היה, ולא אשמע ממך

לְאָמיר'זשע זען [ליישיב הקושיׁות שבתחלת הפרשה].

דאָ ביי דער עֲקִידָה [שהוא נסיון האחרון], שטייט אין מדרש רבה^{כב}, - אין תנחומא^{כג} איז עס נאָך מער מבואר, - ווען אברהם אבינו איז געגאנגען טראָגן יִצְחָק'ן אויף דער

^{כב} בבראשית רבה (וירא נ, ד): וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי, בא לו ס"מ אצל אבינו אברהם, אמר ליה סבא סבא איבדת לך, בן שניתן לך לך' שנה אתה הולך לשחטו. אמר לו על מנת כן. אמר לו ואם מנסה אותך יותר מיכן את יכול לעמוד, הִנֵּסָה דָבָר אֲלֵיךָ תִּלְאָה (איוב ד, ב), א"ל וְיֵתֶר על דִּין. אמר לו למחר אומר לך שופך דם, אֶת חַיִּיב ששפכת דמו של בנך, א"ל על מנת כן. ו כיון שלא הועיל ממנו כלום, בא לו אצל יצחק, אמר לו ברא דעלובתא הולך הוא לשוחטך, אמר לו על מנת כן. אמר לו אם כן כל אותן הפרגוזיות שעשתה אמך לישמעאל שנאה דביה ירותא, ואתה אינך מכניס בלבך, כד לא תיעול מילא כולא תיעול פלגא. הדא הוא דכתיב וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו אָבִי, למה אָבִי אָבִי ב' פעמים, כדי שיתמלא עליו רחמים. וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים. אמר לו יצף לההוא גברא דיגער ביה, מכל מקום אֲלָקִים יִרְאֶה לו הָשֵׁה בְנִי, ואם לאו אתה הָשֵׁה לְעֵלָּה בְנִי. וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יחדיו, זה לעקוד וזה ליעקד, זה לשחוט וזה לישחט.

^{כג} בתנחומא וירא (סימן כב): וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אֹתוֹ, אמר עד שאקרבנו ישמרו הם את הכלים. קדמו השטן בדרך, ונדמה לו כדמות זקן, אמר לו לאן אתה הולך, אמר לו להתפלל. אמר לו ומי שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו, אמר לו שמה נשאה יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל. אמר לו זקן, לא שם הייתי כשאמר לך הקב"ה קח את בנך, וזקן כמותך ילך ויאבד בן שניתן לו למאה שנה, לא שמעת המשל מה

עֲקִידָה, אִיזו צו אים געקומען דער שטן - זאָגט ער - בדמות זקן, דער נזר הקודש זאָגט אויך אַזוי¹² (בשם יפה תואר), אַז ס'איז טאַקע געווען [בדמות פון] אַ מענטש, ער איז געקומען צו אים ווי אַ מענטש, אַזוי ווי איינער קומט צו אים איבעררעדן, ס'איז נישט געווען בלויז דער יצור הרע וואָס מ'האַט בפנים, וואָס יעדער האָט אין זיך אַ מלאָך, מ'האַט אַ מלאָך דעם יצור הרע, [נאָר] ער איז געקומען בַּדְמוּת ווי אַ זקן [שקנה חכמה], און ער האָט זיך מיט אים מְתוֹכַח געווען.

קצט

והיה זה נסיון גדול לאברהם אבינו, כי בא אליו בדמות צדיק וקדוש, ואמר לו כך.

ואעפ"כ לא שמעו אברהם אליו כלל, מכיון שדעו שהיה לו נבואה ברורה על זה מאת הקב"ה

מסתמא אַז ער איז געקומען מיט אַזאַ דְמוּת, האָט עס געמוזט זיין אַזאַ דְמוּת וואָס אברהם אבינו האָט געזען אַז ער דאַרף זיך מיט אים מְתוֹכַח זיין. מסתמא האָט ער אויך עפעס [געזען] אַז ס'איז אַזוי געווען קלסתר פניו דומה צו [מהותו של] אברהם אבינו, האָט ער געמוזט קומען מיט אַ דְמוּת ער זאָל אויסזען ווי אַן איש קָדוֹשׁ. וואָרן אַז נישט, אברהם אבינו וועט זיך נישט אַריינלאָזן אין יְכוּנָהִים אויף אַ מְצוֹת הַשֶּׁם ברוך הוא מיט אַ ווייס איך וועמען, מיט אַ גאַנץ פֿשוּט'ן מענטש'. אַז ער איז געקומען צו אים אין אַ דמות פון אַ זקן, האָט עס געמוזט זיין עפעס אַ דמות [פון] טאַקע אַ זקן, זה שקנה חכמה¹³.

שהיה בידו אֶבְדוֹ, ומבקש מאחרים. ואם תאמר יהיה לך בן אחר, תשמע מן 'המשטין' ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין. אמר לו לא משטין היה אלא הקב"ה יתברך היה, לא אשמע ממך. הלך מעליו ונדמה לבחור, ועמד על ימינו של יצחק, אמר לו לאן אתה הולך, אמר לו ללמוד תורה. אמר לו בחיך או במיתתך, אמר לו וכי יש אדם שילמוד אחר מיתתו. אמר לו עלוב בר עלובה, כמה תעניות נתענית אמך עד שלא נולדת, והזקן הוא השתטה והוא הולך לשחטך. אמר אף על פי כן, לא אעבור על דעת יוצרי ועל צווי אבי. חזר ואמר לאביו, אבי ראה מה אומר לי זה, אמר לו אל תשגיח עליו, שאינו בא אלא ליעף לנו. מיד ויאמר יצחק וגו'. ○ ביום השלישי, וכי מאחר שהדרך קרובה למה נתעכב שלשת ימים, כיון שראה שלא קבלו ממנו, הלך ונעשה לפניהם נהר גדול, מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו, אמר לנעריו בואו אחרי, ירדו אחריו, כיון שהגיע עד חצי הנהר הגיע המים עד צוארו, באותה שעה תלה אברהם עיניו לשמים, אמר לפניו, רבש"ע בחרתני הודרתני ונגלית לי ואמרת לי אני יחיד ואתה יחיד, על ידך יודע שמי בעולמי, והעלה יצחק בנך לפני לעולה. ולא עכבתי, והריני עוסק בצוויך, ועכשיו באו מים עד נפש, אם אני או יצחק בני טובע מי יקיים מאמריך, על מי יתייחד שמך. אמר לו הקב"ה, חיך שעל ידך יתייחד שמי בעולם, מיד גער הקב"ה את המעין ויבש הנהר, ועמדו ביבשה. מה עשה השטן, אמר לאברהם וְאֵלֶיךָ דָּכַר יָגֵב וגו' (איוב ד, יב), כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה, אמר ליה כך ענשו של בדיא שאפילו אומר אמת אין שומעין לו. ○ מיד וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מִרְחָק, והיֵאָדָּם נראה מרחוק, מלמד שמתחלה היה מקום עמוק, כיון שאמר הקב"ה לשרות שכנתו עליו ולעשות מקדש, אמר אין דרך מלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה ומעלה ומיופה ונראה לכל, מיד רמו הקב"ה יתברך לסביבות העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד לעשות מקום השכינה, לפיכך נקרא הַר הַמּוֹרֶה, שמיראתו של הקב"ה יתברך נעשה הר.

¹² בנזר הקודש (על הבר"ש): פירש היפה תואר וז"ל וכו'. וגירסת הילקוט (רמז ק) יזעף להאי 'אברא' וכו'. ונראה שהבין אברהם כי השטן הוא זה הבא לנמנע, ממה שקללו בקללה המיוחדת לו, דהיינו יַעֲרֵה ה' בָּךְ הַשָּׁטָן. ואעפ"כ שהשטן בא כדמות איש לפניו, דודאי אילו יעמוד לפניו כשטן לא יאבה לו, מ"מ אברהם הבין הדבר, והשטן חשב שלא יכין ענינו, אלא שיחשוב שהוא אדם אשר הבין שהולך לשוחטו, ממה שהיו שניהם הולכים לבדם באש ועצים ומאכלת, ואין שה בידם.

¹³ וכמבואר בגמרא קידושין (לכ): תנו רבנן, מִפְּנֵי שִׁיבָה תָּקוּם (קדושים יט, לב), יכול אפילו מפני זקן אשמאי, תלמוד לומר [והדרת פני] זקן (שם), ואין זקן אלא חכם, שנאמר (בהעלתך יא, טז) אֶסְפָּה לִּי שְׂבָעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל. רבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא מי שקנה חכמה, שנאמר (משלי ח, כב) ה' קִנְּנוּ רֵאשִׁית דָּרְכּוֹ. ויעיין מה שחזר רבינו על זה ביום ה' וירא תשכ"ח, בשיחה עם הגה"צ האדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל (נדפס בקונטרס דברות קודש לסדר בראשית תשכ"ח, עמוד קנב-קנג): אין מדרש תנחומא שטייט אַז בדמות זקן איז ער געקומען, זקן זה קנה חכמה. אַז ער געקומען [לשבת ווייל] ער מוז פאַפֿן אברהם אבינו, האָט ער זיך נישט

ר

זאָגט דער מדרש, ער האָט מיט אים גע'טענה'ט, ער האָט אים געזאָגט דו האָסט פאַרלוירן דאָס האַרץ, דו הערסט אַ 'שטן', אַ 'שטן' האָט דיך אָנגערעדט זאָלסט דאָס טון, אַזוי זאָגט דער מדרש. ער האָט אים געזאָגט אויף די מַצוֹת הַבּוֹרָא ברוך הוא אַז דאָס איז אַ 'שטן'. אַזוי שטייט אין מדרש תנחומא.

האָט ער געענטפערט: אף על פי כן.

רא

[ולכאורה] וואָס הייסט אף על פי כן. זאָל ער זאָגן ס'איז ליגנט [מה שאומר שלא לשוחטו ליצחק].

רב

[נאָר] זעט אויס אַזוי, ער האָט אים געפרעגט אַזעלכע קשיות וואָס ער האָט נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן. וואָרן ס'איז דאָך דער אַמַת אַזוי געווען, ער האָט דאָך אים טאַקע נישט געדאַרפט שְׁחַטֵּן, [וכמו שטען השטן] איך האָב געהערט מאחורי הפרגוד הַשָּׁה לְעוֹלָה [וואָס יצחק לעולה], האָט ער אים געזאָגט [אַז] אפילו ס'איז אַזוי, כַּךְ עונשו ש'ל בְּדָאִי [שאפילו] כשאומר 'אַמַת' אין מאמינים לו.

[און] ער האָט נישט געקענט זאָגן אַז ס'איז ליגנט.

רג

ער העט טאַקע פאַרלאָרן זיך מיטן האַרץ [אלמלי] אַז ער האָט אַריינגעקלערט [בדברי השטן].

[און] ער האָט דאָך אַליין געפרעגט^ט [לבסוף כשנאמר לו אל תשלח ידך אל הנער, והלא] אתמול אמרת כִּי בִיַצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע, ועכשיו אמרת הַעֲלֵהוּ לְעוֹלָה.

געקאַנט פאַרשטעלן עפעס פאַר אַ זקן אַשְׁמָאי, מסתמא איז ער געווען אַזוי ווי אַ איד מיט אַ ווייסע בעקיטשע, אַנדערש גייט נישט. וואָרן אברהם אבינו העט זיך נישט געווען געשטעלט מיט אים טענה'ן, אים ענטפערן און אויס'טענה'ן זיך מיט אים. מסתמא האָט ער דאָך געמוזט זיין עפעס אַ זקן טאַקע, אַז ס'זאָל זיין וואָס צו זען. אין מדרש תנחומא שטייט עס בפירוש, אַז דער שטן איז געקומען [בדמות זקן], אין מדרש רבה שטייט סתם דער שטן, [אַבער] דער מדרש תנחומא זאָגט ער איז געקומען בדמות זקן, דער נזר הקודש זאָגט טאַקע ווי אַ מענטש, ער האָט זיך פאַרשטעלט ער איז געקומען אַזוי ווי אַ מענטש, בדמות אדם איז ער געקומען און ער האָט זיך מיט אים גע'טענה'ט.

^ט כמבואר בתנחומא וירא (סימן כג): וַיִּקְרָא אֵלָיו מֶלֶאךָ ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם. למה ב' פעמים, שהיה ממחר והולך לשחטו. וַיֹּאמֶר אֵל תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר, אמר לו מי אתה, אמר לו מלך, אמר לו כשאמר לי קח נא את בנך הקב"ה בעצמו אמר לי, ועכשיו אם הוא מבקש הוא יאמר לי. מיד וַיִּקְרָא מֶלֶאךָ ה' אֵל אֲבִרְהָם שְׁנִית, שלא רצה לקבל מן הראשון. באותה שעה אמר אברהם לפני הקב"ה, רבון העולמים אדם מנסה לחברו שאינו יודע מה בלבו, אבל אתה שאתה יודע מה הלבבות והכליות יועצות אתה צריך לעשות בי כן, אמר לו כי עָמָה יָדְעָתִי כִּי יִרְאֶה אֱלֹקִים אִתָּה. מיד פתח הקב"ה את הקריע ואת הערפל, וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָאָם ה'. אמר לו אתה נשבעת, ואני נשבעתי שלא ארד מן המזבח עד שאומר כל מה שאני צריך, אמר לו אמור. לא כך אמרת לי ספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם וגו' כה יִהְיֶה זֶרְעְךָ, אמר לו הן, אמר לו ממי, אמר לו מיצחק. אמר לו, כשם שהיה בלבי מה להשיבך ולומר לך אתמול אמרת לי כִּי בִיַצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע, עכשיו אתה אומר לי הַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה, וכבשתי את יצרי ולא השבתיך. כך כשיהיו בניו של יצחק חוטאים ונכנסין לצרה, תהא נזכר להן עקדתו של יצחק, ותחשב לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבח ותסלח להן ותפרם מצרתן. אמר לו הקב"ה, אתה אמרת את שלך ואומר אני את שלי, עתידין בניו של יצחק לחטוא לפני, ואני דן אותם בראש השנה, אלא אם מבקשין שאחפש להן זכות ואזכור להן עקידת יצחק, יהיו תוקעין לפני בשופר של זה, אמר לו ומה הוא השופר, אמר לו חזור לאחורייך, מיד וַיִּשָּׂא אֲבִרְהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְאֵהוּ אֵיל אַחֵר נֹאֲמָה בִּסְבָךְ בְּקִרְנָיו.

ובויקרא רבה (כט, ט): דבר אחר בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי, ר' ברכיה הוה קרי ליה ירחא דשבעתא, שבו נשבע הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה. הדא הוא דכתיב וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָאָם ה', מה צורך היה לשבועה, ר' ביבי בר אבא בשם ר' יוחנן אמר, עמד אברהם אבינו בתפלה ותחנוניו לפני הקב"ה ואמר לפניו רבונו של עולם גלוי

רד

נָאָר וּוּאָס דען, דאָס איז אָבער געווען ביי אים אַ נְבוּאָה בְּרוּרָה, האָט ער געוואוסט פּרעגט ער נישט קיין קשיות, [אפילו] ס'זאל אים קשה זיין, [אפילו] ער האָט נישט וואָס צו ענטפערן, אָבער ער קאָן נישט קריגן אויף אַ נְבוּאָה בְּרוּרָה וואָס ער האָט געהאַט, וואָס ער ווייסט בבירור.

רה

ובזה יש לתרץ מה שהקשו הראשונים למה נתלה נסיון העקידה רק באברהם, ולא ביצחק

מ'פרעגט דאָך די קשיא, ביי יצחק אבינו איז דאָך געווען דער זעלבער נסיון. זאָגט דאָך דער אבן עזרא (וירא כב, ה) און דער רמב"ל, און אַזוי זאָגן אַלע ראשונים^{לא}, דער זוהר הקדוש אַליין אויך (ח"א דף ק"ט:), [דלכאורה] פאָרוואָס הענגט מען נישט אָן עס [כל נסיון העקידה] אין יצחק'ן, נאָר אין אַבְרָהָם'ן, [וכמאמר הכתוב והאלקים נסה את אברהם].

רו

כי מבואר שם עוד במדרש, דאחר כך הלך השטן גם ליצחק, והוא לא היה לו הנבואה ברורה על זה, ולכן כבר חשב שמא יש ממש בדבר, ואמר אבי אבי כדי לעורר רחמיו עליו. עד שצעק אברהם יגער ה' בך השטן, וגער בו ה', ושוב ילכו שניהם יחדיו, ברעה אחת

נאָר איך מיינ פשוט, אין מדרש שטייט דאָ, - אין מדרש תנחומא^{כז}, און אין רבה^{כח} אויכעט, - אַז ער איז געגאַנגען צו יצחק'ן, און יצחק איז טאַקע שוין צוגעגאַנגען [לאברהם], ער האָט געזאָגט אָבי אָבי צוויי מאל, ער זאל רחמנות האָבן. [ווען] ער איז נתפּתָה געוואָרן פונעם שטן.

- [ווי] זיי זאָגן, די מפרשים זאָגן פֿשט^{לכ}, אַז ס'איז אים עפעס אַריינגעגאַנגען, ער האָט גע'טענה'ט קאָן זיין אַז ס'איז נישט קיין נבואה ברורה, ס'איז דאָך פאָרגעקומען אַזעלכע זאַכן^{לד}, דער שטן קאָן דאָך אַמאל טון, ער קאָן אַמאל פאַרפּאָפּן. -

האָט אברהם אבינו געענטפערט, יצח' להאי גברא, יגער בו, ער האָט געזאָגט יצחק'ן ער זאל אים אָנשרייען, [או על דרך] יגער ה' בך השטן. [און] אַזוי איז ער אים פֿטור געוואָרן.

וידוע לפניך בשעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידך היה בלבי מה להשיבך, והיה בלבי מה לאמר, אתמול אמרת לי כי יצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר לי והעלהו שם לעלה, אלא כשם שהיה לי מה להשיבך וכבשתי את יצרי ולא השבותיך, כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו (תהלים לח, יד), כך כשיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים, תהא מוכיח להם עקידת יצחק אביהם, ועמוד מכסא הדין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים ותרחם עליהם, ותהפוך להם מדת הדין למדת רחמים, אימתי בחודש השביעי.

וברש"י וירא (כב, יב): כי עתה ידעתי. אמר רבי אבא, אמר לו אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי יצחק יקרא לך זרע (כא, יב), וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער. אמר לו הקב"ה לא אַחַלל בְּרִיתִי וּמוֹצֵא שְׁפָתַי לֹא אֶשְׁנֶה (תהלים פט, לה), כשאמרת לי קח, מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלהו, אסקתיה, אחתיה.

^ל כעת לא מצאנו מקומו ברמב"ן.

^{לא} עיין בזה בעקידת יצחק, וברבינו בחיי, ועוד.

^{לב} עיין בנזר הקודש (שם) וז"ל: ואף על פי שבא לעשות כן על פי הדיבור, אמר [השטן] כי בהכרח אין זה דיבור גמור, אלא הוא רק כמראה חלום דמיוני, שהוא שקר וכזב. או אמר 'שהשטן' הטעהו ברוח שקר, וכמ"ש בתנחומא וכו'. ועל זה אמר כאן שהשיבו על מנת כן, כלומר אף על פי שהוא דבר זר ורחוק, איני נמנע מדבר, בידועי נאמנה כי דבר ה' הוא, כי אין לנביא ספק בנבואתו, וכמו שלמד הרב המורה ז"ל מכאן, וכן כתב חיפה תואר.

^{לז} וכמו שמצינו בפסוקים (מלכים א' פרק כב) בענין רוחו של נבזת היזרעאלי.

און נאָכדעם איז ער געגאָנגען פֿרֿיצן שוין [ביידע] אינאיינעם, ווילכו שְׁנֵיהֶם יַחְדָּיו, בדיעה אחת.^{לד}

רז

ונמצא דמה שעמד יצחק בהנסיון הוא גם כן בכחו של אברהם אבינו, שהיה לו הנבואה ברורה על זה. ולכן נחלה גם נסיון יצחק, רק באברהם, כי בכחו עמדו שניהם בהנסיון

לפי זה [קומט אויס], אָמַת [אז] יצחק אבינו האָט געטון די זעלבע, [ועוד שהרי] ער האָט זיך אַליין פֿשֿט צוואַרן. אָבער פֿאַרוואָס האָט ער געטון, ווייל אברהם אבינו האָט אים דערצו געברענגט, 'ער' האָט דאָך פֿאַרטריבן [דעם שטן]. ממילא [הוא על דרך שאמר] (אבות ה, יח) משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו.

יצחק'ס נסיון [מה שעמד בו] איז אויכעט געווען דורכן פֿח פון אברהם אבינו, ממילא איז אויף אים נקרא געוואָרן - על שמו - דעם נסיון טאַקע פון יצחק'ן אויך, [ווייל] ער האָט דאָך אים מציל געווען פונעם שטן, [באומר] יְגַעַר ה' בְּךָ הַשָּׁטָן.

רח

ישוב קושיא א

ובזה יובן פירוש המדרש בכפל לשון "לך לך" גם בענין העקידה, דקאי על השתי הליכות, של אברהם ושל יצחק, שהכל נקרא על שמו של אברהם

מיט דעם קאָן זיין, איבערדעם איז "לך לך" שתי פעמים [גם בנסיון העקידה, במה שהיה] ווילכו שְׁנֵיהֶם יַחְדָּיו.

דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט ["לך לך" אַל אַרְץ הַמִּרְיָה], נישט נאָר דו ברויכסט גיין, [נאָר] ס'וועט זיין צוויי הליכות, [און דערמיט] מיינט מען [גם הליכת] יצחק אבינו, [וואָס] די ביידע הליכות איז נקרא געווען על שמו של אברהם.

רט

איז פֿאַרענטפערט דער לך לך [דהעקידה], ס'איז אויך טאָפלט אַזוי ווי דאָ [ביי לך לך מאַרצף], ווי כ'האָב פריער געפרעגט [בקושיא א]. אַזוי ווי דאָ איז "לך לך" צוויי מאָל [בזה אחר זה], איז דאָרט אויך [געווען] צוויי מאָל [בבת אחת].

רי

ביאור דרשת המדרש בפסוק גם להִתְנוּסָם

וזהו גם כן שדרשו על אברהם מהפסוק גם להִתְנוּסָם, שהיה נסיון אחר נסיון. והיינו נסיון יצחק, מלבד נסיון אברהם, דהכל נקרא על שם אברהם

קאָן זיין דאָס איז דער פֿשֿט [בדברי המדרש^{לה} בפסוק והאלקים נסה את אברהם, שדרשו מהפסוק] נִתְּתָה לִירָאִיף 'גם להִתְנוּסָם' (תהלים ס, ו), נסיון אחר נסיון.

^{לד} ועיין קרוב לזה בכלי יקר (וירא כב, ז).

^{לה} בבראשית רבה (וירא נה, א): ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם, כתיב נִתְּתָה לִירָאִיף גם להִתְנוּסָם מפני קשט סלה, נסיון אחר נסיון, וגידולין אחר גידולין, בשביל לנסותן בעולם, בשביל לגדלן בעולם כנס הזה של ספינה. וכל כך למה, מפני קשט, בשביל שתתקשט מדת הדין בעולם. שאם יאמר לך אדם למי שהוא רוצה להעשיר מעשיר, למי שהוא רוצה מעני, ולמי שהוא רוצה מלך, אברהם כשרצה עשאו מלך, כשרצה עשאו עשיר. יכול את להשיבו ולומר לו יכול את לעשות כמו שעשה אברהם אבינו, והוא אומר מה עשה, ואת אומר לו ואברהם בן מאת שנה בהולד לו, ואחר כל הצער הזה נאמר לו קח נא את בנך את יחידך, ולא עיכב, הוי נִתְּתָה לִירָאִיף גם להִתְנוּסָם.

[ווייל אברהם] ער האָט געהאַט אַ נסיון מיט יצחק אבינו'ן אינאיינעם, און דער נסיון פון יצחק אבינו איז אויך געווען על שמו, [ונמצא כי] צוויי נסיונות איז ער דאָ איבערגעקומען.

ר"א

חקרמה ליישוב קושיא א (באופן שני), וליישוב קושיא ג-ד
בנסיעתו של אברהם לארץ כנען, ולמצרים, היה הכל כבישת הדרך וסימן לבני ישראל, כמבואר במדרש דכל מה שאירע לאברהם במצרים, אירע אחר כך בגלות וגאולת מצרים

אַבער ס'קען זײַן נאך עפעס.

דער אַמֶת, לעולם 'די' נְסִיעָה [של אברהם לארץ כנען, ותיכף אחר כך למצרים] איז דאָך געוועזן [לכבוש את הדרך לבניו, ווי] דער מדרש רעכנט דאָך אויס^ל [אז] אַלעס וואָס האָט זיך געטון אין מַצְרַיִם [כבר אירע לאברהם]. ער איז דאָ אַרױסגעגאַנגען פון מצרים, וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם, וְאַבְרָם כָּבֵד מֶמָּד בְּרוּכֹש גָּדוֹל, [וכן ישראל יצאו ממצרים ברכוש גדול]. און וַיִּנָּגַע ה' אֶת פְּרָעָה, [וכן היה אצל בניו נגעים על פרעה]. גאַנץ יַצִּיאַת מִצְרַיִם שטעלט ער דאָך אַרײַן [בפסוקים אלו של נסיעת אברהם אבינו למצרים].

ריב

וגלות מצרים הוא הראש לכל הגלויות, ובירידתם למצרים נרמז ירידת ישראל לכל הגלויות, וכמבואר במדרש שעוד בתחילת ירידת השבטים למצרים, כבר התנבא והתפלל יעקב על כל הגלויות

און דער כלל איז דאך, אין [גלות] מצרים זענען דאך געליגן אלע גלות'ער.

אָזוי ווי ס'שטייט אין מדרש רבה פרשת מקץ^ל [עה"פ וְקָל שְׂדֵי יִתְּן לָכֶם וְחֻמִּים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אֲחֵיכֶם אַחֵר וְאֶת בְּנֵימִין וְאֶנִּי כְּאֲשֶׁר 'שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי'] .. רעכנט ער אויס דערנאך .. וואָס איז צוויי מָאָל שְׁכַלְתִּי, בחורבן בית ראשון ובחורבן בית שני, וְלֹא אֲשַׁכֵּל עוֹד. הָאֵט ער דאָ [שוין] מזכיר געווען די צוויי חורבנות, [עוד בתחילת ירידתם למצרים].

זאגן זיי פֿשט, דער יפה תואר^ל מיטן נזר הקודש^{לט}, זאגן זיי פֿשט, ווייל מצרים

כְּבִרָאשִׁית רַבָּה בְּכִרְשֶׁתָּן (מ, ט); וְלֵאכֶרֶם הֵיטִיב בְּעִבּוּרָהּ וְיֵהִי לוֹ צֶאֱן וּבָקָר וְגו' וְיָצוּ עָלָיו פְּרָעָה אֲנָשִׁים וְיִשְׁלַחוּ אֹתָהּ. ר' פִּנְחָס בֶּשֶׁם רַבִּי הוֹשִׁיעִיא רַבָּה אֹמֵר, אֹמֵר הַקְּב"ה לֵאבֶרֶם אֲבִינוּ, צֵא וּכְבוֹשׁ אֶת הָדָרִךְ לִפְנֵי בְּנִיךָ. אֵת מוֹמֵצֵא כָּל מָה שְׂכֻתוֹב בְּאִבְרָהִם כְּתִיב בְּבִנְיָ, בְּאִבְרָהִם כְּתִיב וְיֵהִי יָרֵב פְּאָרְץ, בִּישְׂרָאֵל כְּתִיב (וַיֵּגֶשׁ מֶה, ט) כִּי זֶה שְׁנֵתַיִם הָרֹעֵב הָאָרֶץ. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב וַיֵּרָד אֲבָרָם מִצְרֵימָה לְגוֹר שָׁם, וּבִישְׂרָאֵל כְּתִיב (חֲקֹת, טו) וַיֵּרָדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרֵימָה. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב לְגוֹר שָׁם, וּבִישְׂרָאֵל כְּתִיב (וַיֵּגֶשׁ מֶה, ט) לְגוֹר בְּפֶאֶרֶץ בָּנָנוּ. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב כִּי כִּכְד הָרֹעֵב בְּמֵצְרַיִם, בִּישְׂרָאֵל כְּתִיב (מִקֵּץ מֶה, א) וְיִרְעֵב כְּבִיב אָרֶץ. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב וְיֵהִי יָרֵב פְּאָרְץ הַקְּרִיב, בִּישְׂרָאֵל כְּתִיב (בְּשַׁלַּח, י) וּפְרָעָה הַקְּרִיב. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב וַיִּרְגְּמוּ אֹתִי וַאֲנִי וַאֲנִי חֲזִיו, וּבִישְׂרָאֵל כְּתִיב (שְׁמוֹת, א, כב) כָּל הַבָּן הַיָּלִיד הַיֵּאֱרָא תִּשְׁלִיכֶהָ. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב אֲמִיר נָא אֲחֹתִי אֵת לְמַעַן יִיטֵב לִי בְּעִבּוּרָךְ וְגו', וּבִישְׂרָאֵל כְּתִיב (שֵׁם, כ) וַיִּיטֵב אֱלֹקִים לְמִלֵּלֹת. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב וְיֵהִי כְּבוֹד אֲבָרָם מִצְרֵימָה, וּבִישְׂרָאֵל כְּתִיב (שֵׁם, א) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרֵימָה. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב וַאֲבָרָם כִּבֵּד מֵאֹד בְּמִקְנֶה, וּבִישְׂרָאֵל כְּתִיב (תְּהִלִּים קה, לו) וַיִּצְיִאֵם בְּכֶסֶף וְזָהָב. בְּאִבְרָהִם כְּתִיב וַיֵּצֵא עָלָיו פְּרָעָה, וּבִישְׂרָאֵל כְּתִיב (יִצְחָק מִצְרַיִם עַל הָעַם. אֲבֵרֶם כְּתִיב וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו, וּבִישְׂרָאֵל כְּתִיב (מִסְעֵי יִצְחָק) אֲבֵרֶם מִסְעֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.

לֹא בְּרָאשִׁית רַבָּה (צב, א): ר' אישיה בן לוי פתר קרא בגליות, וְקָל שְׂדֵי יִתָּן לָכֶם רִחְמִים, וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרִחְמֵם (תהלים קו, מ). לִפְנֵי הָאֵשׁ, [וזה] הקב"ה, שנאמר (שבלח טו, א) ה' אֵשׁ מִלְחָמָהּ ה' שָׁמוֹ. וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אַחֲיֵיכֶם, אֱלֹהֵי עֵשְׂרֵת הַשְּׁבֵטִים, אַחֲרֵי וְאֵת בְּנֵימִין, זה שבט יהודה ובנימין. וְאֲנִי פֶּאֶשֶׁר שְׁכַלְתִּי בַּחוּרְבָן רִאשׁוֹן, שְׁכַלְתִּי בַּחוּרְבָן שֵׁנִי. כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי בַּחוּרְבָן רִאשׁוֹן וּבִשְׁנֵי לֹא אֲשַׁכֵּל עוֹד.

^{לח} **ביפה תואר** (על הבר' שם): פתר קרא בגליות וכו'. ואף על פי שודאי יעקב ובניו עצמם מדבר, ירמוז גם כן בכתמיד ברוח הקודש, על דרך כל מה שאירע לאבות סימן לבנים, ונטל ה' שיחתן של אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בניו. וז"ל הרמב"ן בזה, והכוונה כי יידיעת יעקב למצרים ירמוז לגלותינו ביד אדום, כמו שאפרש, וזאת הנביא הענין מתחילתו והתפלל סתם ונבונה"ק גורס והתפלל יס' לשעה ולדורות, עד כאן.

איז דאָך געווען דער ראש פון אַלע גלות'ן^א, אַזוי ווי ער האָט דאָ געשיקט דאָ קיין מַצְרַיִם, ער האָט דאָ געשיקט [את בניו], האָט ער שוין מַזְכִּיר געווען די אַלע גְּלוּת'ער וואָס ס'וועט נאָכקומען.

ריג

וכמו כן כשנאמר לאברהם הציווי של לך לך מארצה,
הראה לו ההליכות של ישראל בכל הגליות

דער אַמֶּת, אברהם אבינו, [ווען] דער בורא כל עולמים האָט [אים] געזאָגט לך לך [מאַרצָך], האָט מען מיט אים גערעדט [אויף] עד סוף כל הדורות.

ריד

וכן מצינו בתפילת יעקב אבינו, להנצל מן עשו, שמבואר במדרש
שהתפלל על הצלחם של בני ישראל מיד בני עשו, במשך כל הדורות

מ'זעט דאָך אַזוי אין די פסוקים [שבכל מעשה האבות], ווען יעקב אבינו האָט געזאָגט הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד עֵשָׂו (וישלח לב, יב), מיינט מען [נישט נאָר אַז] 'ער' זאָל ניצול ווערן, זאָגט אַרויס דער מדרש (בראשית רבה עט, ו), [נאָר] הַצִּילֵנִי נָא [מיינט, הַצִּל את כָּנִי לעתיד] מִיַּד בניו שבאו עליהן מכוחו של עֵשָׂו.

נו אַז בני בניו [של עשו], איז דאָך דאָס אויך געווען בני בניו [של יעקב].

און אויף זיינע קינדער האָט ער אָנגערופן 'הַצִּילֵנִי נָא, [ווייל] אַלעס איז דאָך נכלל געווען אין אים.

^א בנור הקודש (על הב"ר שם): וכתב הרמב"ן ז"ל (מקץ מג, יד) וז"ל וכו' (הובא לשונו לעיל). ועיין מה שכתבתי מזה לעיל פרשה פ"ד. ועל זה אמר וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת אַחֵיכֶם אֵלֶּי עֶשְׂרֵת הַשָּׁבָטִים, כלומר שדיבר עם כנסת ישראל מדלת עם הארץ אשר נשארו שוממים בקרב ארץ הקדושה, כי עוד תהיה להם נחמה בשבוב ה' את שיבת אחיהם אליהם לארצם, אלו עשרת השבטים. ואמר עוד אַחֵר וְאַתְּ בְּנִימִין, זה שבט יהודה ובנימין, כי הם היו תמיד לאחידים בממלכה אחת. ואמר עוד וְאֵנִי כַּאֲשֶׁר שְׁכַלְתִּי בַּחוּבֹרֶן ראשון שְׁכַלְתִּי בַּחוּבֹרֶן שְׁנִי, אבל לא אשכל עוד, אחרי הישועה העתידה. ונוכר זה פה, בעבור שהזכיר מקבוץ עשרת השבטים, לבל יפלא מדוע לא חזרו בבנין בית שני, כי אז עדיין לא היה גאולה שלימה, אבל לעתיד שתהיה גאולה שלימה כולם ישובו שמה, ואחד מהם לא נעדר.

וז"ל הנור הקודש שם בפרשה פ"ד (סימן א): והוא מבואר על פי מה שכתב בסדר לאברהם (הובא בשמו בילקוט ראובני פרשת וישלח) וז"ל, לא שְׁלֹחֵי מַלְכֵּן, וְלֹא שְׁקִטֵּי מַעֲשֵׂו, וְלֹא נְחִיתִי מְדִינָה, וְיָבֹא רִגְוֹ זֶה יוֹסֵף (כמבואר בבראשית רבה שם), ד' צרות אלו שאירע ליעקב היו דוגמת ד' גליות. צרת לכן דוגמת גלות בבל, כי לכן היה דירתו בפדן ארם שהוא בבל וכו'. צרת עשו אחר שהלך מלבן, דוגמת גלות מדי, שהיה בו צרת הָקֵן שהיה מזרע עשו, ועל זה אמר הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד מִצְרַיִם, ראשי תיבות הָקֵן, וכן 'מִיַּד' אותיות 'מִדִּי'. וצרת דינה שנבעלה לשכם דוגמת צרת יין שגורו (כתובות א:) כל בתולה שנתנה תבעל להגמון תחלה. וצרות רוגו של יוסף היה כלפי גלות האחרון המר, וכן משמע לקמן פרשה צ"ב סימן ג' עיי"ש, וכן משמע במדרש הנעלם פרשת חקת ע"ש וכו' עכ"ל. והיינו דדרשינן האי קרא על ד' צרות של יעקב ועל צרת הד' מלכיות (כמבואר בב"ר שם), דתרווייהו שייכי אהדדי, הד' צרות של יעקב היו סימן לצרת הד' גליות, כי מעשה האבות סימן לבנים. ולקמן ספר ב' פרשה כ"ו מסיק ודרש תו האי קרא על הד' צרות שעברו על ישראל בזמן גלות מצרים עיי"ש, והכל הולך אל מקום אחד הוא, כי כבר ביארו חכמי האמת שאלמלא לא פגמו ישראל בחטא העגל, היה צרת גלות מצרים עולה להן במקום ד' מלכיות, והיה שם תשלום התיקון לכל הנשמות עיי"ש, ולפיכך גם בזמן גלות מצרים עברו עליהם ד' מיני צרות, כלפי צרת ד' המלכיות, וכנגדם היה גם ביעקב ד' מיני צרות, להיות מעשה אבות סימן לבנים, וכאמור.

^ב וז"ל הבני יששכר (כסלו ב, כה): דהנה ידוע דגלות הראשון גלות מצרים היה כדבר שְׁרָשִׁי לַלֵּל הד' גליות מן הד' מלכיות אשר הכבידו עוֹלָם על ישראל, כל אחד מן הד' מלכיות היה מנגד לאות אחד מן השם כביכול, השם הוי"ה ביה אשר ישראל דבוקים בו על ידי מעשיהם וכו', וגלות מצרים מנגד לבחינה עליונה, היא קוצו של יו"ד שהוא שורש לד' אותיות הוי"ה כנודע, והוא סוד וְיָקֻצוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות א, יב) והבן. אם כן בגלות מצרים היו כלולים כל הד' גליות, והוא סוד וְיָהִי בְיָמֵי הָרְבִּים (שם ב, כג), כמבואר במגלה עמוקות רבי"ם ראשי תיבות ר'וי"מ ב'בל י'ון מ'די. והנה בנפול השורש יפלו הענפים ממילא, על כן הושם יסוד מוסד בתורתנו הקדושה זכרון יציאת מצרים, שבזה נושע מכל הגליות.

רטו

ובפרט באברהם אבינו, שהוא אב הכולל לכל נשמות ישראל, בודאי הראה לו הקב"ה בפרשה זו את כל הדורות, וכמו שנרמז באומרו **אֲשֶׁר אֶרְאֶה**

אברהם אבינו איבערהויפט, איז דאך געווען כולל כל נשמות ישראל.

[וממילא ווען] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט **לֵךְ לָךְ**, דאָס ווייזט אויף אַלע גְּלוּת'ער ליגן אין דעם. [וכמו שנרמז במה שסתם ואמר] **אֶל הָאָרֶץ "אֲשֶׁר אֶרְאֶה"**^{מא}, [און] ער זאָגט נײַטאַמאַל אַרויס, [כי נכלל בזה כל הגליות בארצות שונות].

רטז

ישוב קושיא ג-ד

ובזה יובן רמז הרבינו בחיי שכתב דהוא מלשון 'לְכָלְךָ', דהכוונה על שהראה לו את דורות העתידים שבזמן הגלות, שע"י שהם יושבים בין הרשעים והאומות הם מתלכלכים בעונות ח"ו

איבערדעם זאָגט ער דאָ דער מדרש [מה שדרשו לשון "לֵךְ לָךְ" על כפל הליכות, וכן] דעם וואָס רבינו בחיי זאָגט, [שהוא נדרש מלשון] **אֶל לְכָלְךָ**.

[ווייל] פון די אַלע גְּלוּת'ער, בעונינו הרבים ווערט מען נְתַלְכֶּלְךָ, [וכדכתיב] (תהלים קו, לה) **וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם**.

פון דעם תוקף הגליות, פון די לאַנגע זמנים, גוֹלָה אַחֵר גוֹלָה, בעונינו הרבים ווערט מען פאַרשמירט.

ריז

בעונותינו הרבים, יהיה איך שיהיה, מ'זעמיר אַלע 'פאַרשמירט' מַכְּךָ רֶגֶל וְעַד ראש, מיט עֲוֹנוֹת וּפְשָׁעִים חֲמוּרִים.

מ'האָט זיך נישט וואו צו קערן, מ'האָט זיך נישט וואו צו ווענדן.

מ'האָט געדאַרפט צו האָבן [והתאמצות וכח גדול], **יַעֲדַעְרַעַר הַעַט גַּעֲדָאֲרַפֵּט מִתֵּקֵן צו זײַן אֶת נַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ וְנַשְׁמָתוֹ פֶּאֶרֶן בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים**.

ריח

זה נרמז בכפל לשון "לֵךְ לָךְ" כפי פירוש המדרש, דהוא מורה על כל אלו ההליכות, מה שילכו בהגליות

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט **"לֵךְ לָךְ"**, פון די סאך הִלְיָכוֹת [הנרמז בכפל הלשון וכדרשת המדרש], פון די אַלע גְּלוּת'ער, איז אַ גרויסער לְכָלְךָ [כדרשת הרבינו בחיי], מ'ווערט פאַרשמירט.

אַזוי זעט אויס, [דקאי] עד סוף כל הדורות.

ביז דער בורא כל עולמים וועט העלפן [אז] מ'וועט זוכה זיין און מ'וועט הערן **שׁוֹפֵר שֶׁל מְשִׁיחַ**, [דעמאַלטס] וועט מען די זְכִיָּה האָבן, וועט מען קאַנען מִתֵּקֵן זײַן וואָס מ'האָט פֿוגם געווען.

ריט

ישוב קושיא א (באופן שני), וקושיא ב

וממילא אתי שפיר, דעל דרך זה יתפרש גם הכפל לשון שבפרשת העקידה, דגם שם הראה לו הקב"ה עד סוף כל הדורות, ולכן נרמז כפל ההליכות, וגם לשון לְכָלְךָ וכדברי הרבינו בחיי

איבערדעם די זעלבע, ביי דער עקידה איז אויך די זעלבע, דאָס איז געווען [השפעת כח] עד סוף כל הדורות, אַזוי ווי מ'זעט דאָך דער אֵיל איז געוועזן מְסוּבָּה,

^{מא} וכמו שביאר רבינו בזה, בס"ג לך תשט"ז, עיי"ש בתחלת הדרוש.

בַּסֶּבֶךְ בְּקֶרְנֵי, אֹן אַזוי וועט זיין אַלע גִּלּוּת'ער, רעכנט דאָךְ אויס דער מדרש דאָרטן^{מב}, מִבְּכַל לְמִדָּה, מִמְּדֵי לִיּוֹן, וּמִיּוֹן לְאָדוֹם, אַזוי וועלן זיי מְסוּבָּךְ זיין (בגליות) אַזוי ווי דער אֵיל איז דאָ מְסוּבָּךְ מאילן לאילן.

רכ

[ונמצא] הָאֵט מען אים געוויזן (דערמיט) עד סוף כל הדורות, דאָס איז "לך לך", דאָס איז די זעלבע זאך, דאָס גייט עד סוף כל הדורות (ונרמז בזה כמה הליכות, און) דאָס איז אַ לְכָלוּךְ.

רכא

אַבער דער בורא כל עולמים וועט 'דאָךְ' העלפן, אַז דאָס אַלעס וועט צוניין קומען [לעתיד].

אַז מ'וועל מיר זוכה זיין מ'וועל מיר געהאַלפן ווערן, מ'וועט מִבְּכַל זיין פִּנִּי מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ, וועט דאָס אַלעס מְתוּקָן [און] פֶּאָרְאָכטן ווערן [כל הלכוכים שנתלכלכו בהגליות].

רכב

ישוב קושיא ב

כבר הארכתי בסעודת ליל שב"ק, דלב' הפירושים שבגמרא בכוונת שם "המורה", נקרא כך רק על שם העתיד, שאז יוקבע הר סיני בהר הבית

היצט לאַמיר'זשע זען [לבאר מה שאמרו במדרש כי] איבערדעם אַז ער זאָגט "אַרְץ הַמִּרְיָה" [נשמע שנסיין זה חביב יותר].

רכג

[ויבאר על דרך וואָס] כ'האָב נעכטן נאָכגעזאָגט^{מב} [מה שאמרו בגמרא דלכן נקרא הר וארץ] הַמִּרְיָה, ווייל ס'איז דער באַרג סיני, [והבאתי] די פלוגתא אין די גמרא (תענית טז). [אם הוא

^{מב} כבראשית רבה וירא (נד, ט): וַיֵּשֶׁא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה אֵיל אֲחֵר. מהו אחר וכו'. רבי לוי אמר, לפי שהיה אברהם אבינו רואה את האיל ניתוש מן החורש הזה והולך ומסתבך בחורש אחר, אמר לו הקב"ה, כך עתידין בניך להסתבך למלכיות, מבבל למדי, מן מדי ליין, ומיין לאדום, וסופן ליגאל בקרנו של איל, הדא הוא דכתיב (זכרי' ט, יד) וְהָ אֱלֻכִים בְּשׂוֹפָר יִתְקַע. [וכן הוא גם בויקרא רבה (כט, י').]

^{מב} בסעודת ליל שב"ק לך (תשכ"ח). ונדפס בדברי יואל בפרשתן (עמוד רטז-ריו), וז"ל שם בהנוגע לעניינינו: וכמו כן יתפרש לך לך אַל אַרְץ הַמִּרְיָה, שהיה גם כן הליכה כפולה ונסיין כפול, כמו שביארנו לעיל (בדברי יואל, מליל שב"ק תשכ"ז) דכתיב וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל, דלכאורה הליכה זו למה, ומיותר הוא. ויובן על פי מה שאמרו ז"ל נאחו בסבך בקרניו, שהיה השטן סובכו ומערבבו באילנות עכ"ל רש"י ז"ל, ולא היה כח באיל להתגבר על השטן, והלך אברהם והביאו. ומעתה היה הליכה זו גם כן נסיין, דלהתגבר על השטן צריך להיות גבר בגוברין, ואתי שפיר הליכה כפולה שבפסוק לך לך אל ארץ אברהם, ירמו על ב' הליכות וב' נסינות. ויבאר בזה גם מה שאמרו במדרש רבה וְהָאֱלֻכִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם, ה"ד נִתְּמָה לִירְאָיָה נָס לְהִתְנַסֵּס, נסיין אחר נסיין, דהיה נסיין כפול בעקידה. ודרש ר' לוי במדרש הנ"ל נסיין הראשון בלך לך ונסיין השני בלך לך, ואין אנו יודעין איזו חביבה, דלפי הראות בחינתם דומין זה לזה, דהיה בשניהם הליכה כפולה ונסיין כפול. כשהוא אומר אַל אַרְץ הַמִּרְיָה, הוי השניה חביבה מן הראשונה. ויתבאר על פי מה שאמרו ז"ל במסכת תענית (טז). מאי הר המורה, פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא, חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל, וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לעובדי עכו"ם. פירש"י הוראה, תורה לישראל, דכתיב כי מציון תצא תורה וכו'. מורא לעכו"ם, ששומעין גדולת ישראל וירושלים ומתפחדים עליהם. לישנא אחרינא הר המורה, הר סיני, מורא לעכו"ם במתן תורה, דכתיב (תהלים עז, ט) אַרְץ יִרְאָה וְשָׁקֵטָה, עכ"ל רש"י ז"ל. וכתב המהרש"א ז"ל והתימה לפירוש שני שפירש רש"י ותוספות' שהר המורה הוא הר סיני, ובקרא מפורש (דברי הימים ב' ג, א) לְבָנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמִּרְיָה, עכ"ל. ונשאר בתימה.

ואפשר לתרץ על פי מה דאיתא במדרש (הובא ביפה תואר ב"ד פצ"ט) עתיד הקב"ה להביא סיני ותבור וקרמל ולבנות בית המקדש על גביהן, דכתיב (ישעי' ב, ב) וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהוָה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים,

מלשון הוראה או מלשון מורא, והפלוגתא שבין ב' לשונות שברש"י אם הכוונה על הר סיני או על הר הבית, דהכל נקרא כך "על שם העתיד", כשעתיד הר סיני לעמוד בראש הר הבית).

[ולדרכינו עתה] כ'הָאָב גַּעֲקֻלְעֶרֶט [ואז בְּדֶרֶךְ] פְּשׁוּט קַעַן מַעַן אוֹיֵךְ זָאָגַן, אַז דַּעַר [לשון ארץ] מוֹרְיָה וועט אָנגעווערפֿן עַל שֵׁם פֿון הָר סִינִי [שיוקבע 'לעתיד' בהר הבית, ונקרא כך] ווייל מַצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה [וכמבואר שם בגמרא].

איך וועל דאָ נישט מאַרְיֶךְ זיין אין דעם פֿרֶט [דכבר הארכתי בזה בליל שב"ק].

רכד

ולכן ממה שאמר לו אַל אַרְץ "הַמִּוִּרְיָה", נזכר כאן בפירוש שנגלה לו גם העתידות, ולכן זה חביב יותר, כי היה בזה גילוי יותר אָבער עַל כָּל פְּנִים 'פֿון דאַנעט' [מהלשון אַל אַרְץ "הַמִּוִּרְיָה" דנקרא כך "על שם העתיד"] איז געדרינגען אַז 'דאַס' איז מער חָבִיב, וואָרן דאַס גייט שוין עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, ס'איז בפירוש^מ. [שהרי בכאן כבר גילה לו שם המקום "מוריה", דהוא רק על שם העתיד]. [מה שאין כן] דאָרט [אצל לך לך הראשון] איז עס נאָך באַהאַלטן.

רכה

הקדמה לישוב קושיא ח-י

דאַס ענין, וועל מיר צוריקגיין צו דעם [מְשָׁל, פֿון רָאָה] בִּירָה דולקת.

רכו

כבר אמרתי בביאור מה שצותה התורה להתרחק ולהתירא כל כך מן מסית ומדיח, יותר מן היצר הרע שמסית את האדם לדבר עבירה. דלכאורה היצר הרע הוא מלאך וחזק יותר מאדם שפל שהוא בשר ודם

לאָמיר זען.

איך וועל מַקְדִּים זיין, כ'הָאָב שוין דערפֿון אַסאַךְ מַאָל גערעדט^מ, לכאורה ס'איז אַ פֿתָּךְ נוֹרָא [עד כמה הזהירה התורה להשמר] פֿון אַ מִסִּית וּמְדִיחַ, מ'הָאָט אַזויפֿיל אַזְהָרוֹת אַרויפֿגעשטעלט אויף אַ מִסִּית, מ'דאַרף אַנטלויפֿן, מ'זאָל נישט מְלַמֵּד זָכוֹת זיין אויף אַ מִסִּית, מ'ציטערט אַזוי פֿאַר אַ מִסִּית וּמְדִיחַ, [כדי שלא יתפתו אחריו].

ווי דער רמב"ם זאָגט^מ מ'טאָר נישטאַמאַל וואוינען אויף אַזאַ פֿלאַץ וואָס מ'מוז

ההרים שהיה כבר. וק"ז הישמח משה זל"ה כתב (בפ' יתרו) דמשמע מלשון הפסוק דגם הר הבית שהוא הר המוריה יהיה על גבי ההרים ההם, ועל גבו יהיה הבית המקדש, דכתיב נִכּוֹן יִהְיֶה הָר בֵּית ה' דהיינו הר הבית בְּרֹאשׁ הַהָרִים, עייש"ד. וממילא לא קשה קושיית המהרש"א, ואתי שפיר מה שכתבו רש"י ותוספות דהר המוריה הוא הר סיני, דעל שם העתיד יקרא לה הר המוריה, שאז יהיה הר סיני והר הבית הכל א' ויתאחדו יחד כנ"ל. ובלאו הכי כתב המהרש"א דלפירוש הראשון דאמר הר המוריה שיצא ממנו הוראה, על שם העתיד קראו הקב"ה כן, דבימי אברהם עדיין לא היה כן. וכמו כן אתי שפיר לדברי רש"י ותוספות דהר סיני נקרא הר המוריה על שם העתיד, שיהיו שניהם כאחד, ולא קשה ממה דכתיב לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה, דלעתיד לבא יהיה בית ה' בהר המוריה ובהר סיני, כמבואר לעיל מדברי הילקוט. ויבואר בזה מאמר ר' לוי הנ"ל, כשהוא אומר אַל אַרְץ הַמִּוִּרְיָה הוי אומר השניה חביבה מן הראשונה, לפי שכלול בה כל הבחינות, תורה, ובית המקדש, ובנין דלעתיד, ועל כן חביבה יותר.

^מ שהרי הזכיר כאן אַל אַרְץ "הַמִּוִּרְיָה" אשר בשם זה הוא נקרא רק על שם העתיד (כמו שביאר שם רבינו בסעודת ליל שב"ק, וכמובא לעיל).

^מ ומהם בס"ג אחרי תשכ"ב (לשון קדשו כה), כי תבוא תשכ"ב, וליל שב"ק עקב תשכ"ו. ועיין זה גם בס"ג עקב תשכ"ז (לשון קדשו רמז ח"א, אות קב).

^מ ברמב"ם (ריעות ה, א): דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך, כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר (משלי י, כ) הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יִחְכַּם וְרוֹעֵה קְסָלִים יִרְעַע, ואומר (תהלים א, א) אֲשֶׁר יִהְיֶה אֵשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּצַעַת רָשָׁעִים. וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות

זיך אָנקערן^מ מיט די וואָס זיי גייען נישט פֿשוּנה, [נאָר ענדערש] מ'זאָל גיין אין מ'דפֿריות.

רכז

לכאורה וואָס ברויך מען אַ גרעסערן מַסית ווי דער יצר הרע, [וואָס] די גמרא זאָגט^{מב} חַזי דאָנא בישָרא ואתָ נורא, פייער.
[גם אמרו כי] אלמלא [הקדוש ברוך הוא] עוזרו לא יכול לו^{מט}.

דער בורא כל עולמים האָט באַשאַפֿן אַזא גרויסן מסית, נישט גענוג [כח הסתה]?
[ואם כן] וואָס איז אַרגער אַ פֿשוּר וָדם, אַ נידעריגער מענטש, אַ אָדם שָפֿל, אַ מַסית ומִדית. מה כחו יוֹתֵר פֿונעם יֵצֵר הָרַע אַליין, [שהוא] אַ מַלְאָךְ. און דאָס טבֿעיות [של האדם נמשך אחריו], ער איז מְקוּשֶׁר אינעם מענטש פֿשָׁכְבוּ וּבְקוּמוֹ, יעדן טריט און שריט. פֿאַרוואָס איז דאָס אַרגער אַז מ'ווערט פֿאַרפֿירט פֿון [אנשים] מַסִּיתִים ומִדִּיתִים, מ'צִיטערט אַזוי [וכמו שרואין שהחמירה התורה כל כך בהם, וכן בחוש] מ'זעט [ווי] מַסִּיתִים ומִדִּיתִים קאָנען פֿאַרפֿירן, וואָס איז ער אַרגער פֿונעם יֵצֵר הָרַע?!

רכח

וביאתי על פי דברי הוזהר בענין מה שהציל ראובן את יוסף, אף שהשליכו לבור נחשים ועקרבֿים. דהוא יען שהלנצל מבֿעלי בחירה קשה יותר, מלהנצל מסכנה שהוא בדרך הטבע, ואף להצדיק. כי בדרך כלל אין רוצין ליטול בחירה מכני אדם

האָב איך עס מַסִּבִּיר געווען, [וואָס עס] דאַכט זיך מיר לִפִּי דַעְתִּי, מיט דעם וואָס ס'שטייט אין זוהר הקדוש^י [אויף דעם וואָס] ראוּבֵן האָט געהייסן אַריינוואַרפֿן יוֹסֵף^ן אין אַ בור פֿון נְחָשִׁים וְעַקְרָבִים.

שהוא יודעם ושמועת נהגים בדרך לא טובה, כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות, או מפני החולי, ישב לבדו יחיד, כענין שנאמר (איכה ג, כח) יֵשֵׁב בְּדֶרֶךְ יוֹדִם. ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישוב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונהוג במנהגם הרע, יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר (ירמ' ט, א) מִי יִתְּנִי בַמִּדְבָּר מִלֵּן אֲרָחִים. ועיין עוד באגרת תימן, ובמאמר קידוש השם, שהאריך שם הרמב"ם בענין זה.

^{מב} פירוש: להיות לו שייכות עמהם.

^{מב} בגמרא קידושין (אפ) איתא שהיצר רצה להכשיל את עמרם חסידא בעבירה, וצעק נורא בי עמָרם, וכשבאו החכמים אמר להם שמוטב שיתביישו אצל עמרם בעולם הזה, מלהתבייש בעולם הבא, והשביע רב עמרם את היצר שיצא ממנו, נִפֵּק מִיְּמִינָה כִּי עֲמוּדָא דְנִנְרָא, אָמַר לִיה חַזִּי דַּאֲתָּ נִנְרָא, וְאָנָּה בִישָׁרָא, וְאָנָּה עֲדִיפָנָה מִיְּנָךְ.

^{מב} בגמרא קידושין (ל: וסוכה נב:): אמר רב יצחק, יצרו של אדם 'מתחדש' עליו בכל יום, שנאמר (בראשית ו, ה) וְכָל יֵצֵר מַחֲשַׁבֵּת לִבּוֹ רָק רַע כָּל הַיּוֹם. ואמר ר"ש בן לקיש, יצרו של אדם 'מתגבר' עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר (תהלים לו, לב) צוּפָה נִשֶּׁע לְצִדִּיק וּמִבְקֵשׁ לְהַמִּיתוֹ, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר (שם, לג) ה' לֹא יַעֲזֹבֵנוּ בִּידּוֹ וְלֹא יִרְשָׁעֵנוּ בְּהִשְׁפּוֹטוֹ.

¹ 'בוזהר הק' (וישב קפה): רבי יצחק אָמַר, אי נחשין וְעַקְרָבִין הָיוּ בֵּיה, אַמַּאי כְּתִיב בְּרֹאבֵן (וישב לו, כב) לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשְׁבִּיב אֶל אָבִיו, וְכִי לֹא חִישׁ רֹאבֵן לְהֵאֵי, דְּהָא אֵינּוּן נְחָשִׁין וְעַקְרָבִין נִזְקִין לֵיה, וְאִיךְ אָמַר לְהַשְׁבִּיב אֶל אָבִיו, וְכְתִיב לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ. אֶלָּא חָמָא רֹאבֵן דְּנִנְרָא אֲשֶׁתַּכַּח בִּידִיָּהּ וְדִאֲחוּי, בְּגִין דְּיָדַע כְּמָה שְׁנָאִין לֵיה נִרְעוּתָא דְּלֵהוּן לְקִטְלָא לֵיה, אָמַר רֹאבֵן, טַב לְמַנְפֵּל לֵיה לָגוּ גּוֹבָא דְנִחָשִׁין וְעַקְרָבִין, וְלֹא יִתְמַסֵּר בִּידָא דְשָׁנְאוֹ דְּלֹא מִרְחָמִי עָלֵיה. מְכַאן אָמְרוּ פִּיל בַּר נֶשׁ גְּרָמִיָּה לְאַשָּׁא אוּ לְגּוֹבָא דְנִחָשִׁין וְעַקְרָבִין, וְלֹא יִתְמַסֵּר בִּידָא דְשָׁנְאוֹ, דְּעִירִין אֵינּוּן דִּיכְלִי לְאַשְׁתּוּבָא. וּבְגִין כֵּךְ אָמַר לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ מִיָּדָם, בְּגִין דְּהִכָּא אֲתֵר דְנִחָשִׁים וְעַקְרָבִים, אִי אִיהוּ צִדִּיקָא, קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא יִרְחִישׁ לֵיה נִיסָא, וְלִזְמִינֵן דְּזִכּוֹ דְאַבְהָן מִסִּיעִין לֵיה לְבַר נֶשׁ וְיִשְׁתַּיִּב מַעֲיִיָּה, אָבֵל בִּינֵן דִּיתְמַסֵּר בִּידָא דְשָׁנְאוֹ, דְּעִירִין אֵינּוּן דִּיכְלִי לְאַשְׁתּוּבָא. וּבְגִין כֵּךְ אָמַר, לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ מִיָּדָם, מִיָּדָם דִּיקָא, וְלֹא כְּתִיב לְמַעַן הִצִּיל אוֹתוֹ וְתוּ לֹא, אֶלָּא אָמַר רֹאבֵן, יִשְׁתַּיִּב מִן יְדִיָּהּ, וְאִי יָמוּת בְּגּוֹבָא יָמוּת. וּבְגִין כֵּךְ כְּתִיב (שם, כא) וְיִשְׁמַע רֹאבֵן וַיִּצִּילֵהוּ מִיָּדָם.

ו"ל האור החיים הק' (וישב לו, כב): ויצייליהו מִיָּדָם. פירוש לפי שהאדם בעל בחירה ורצון, ויכול להרוג מי

זאָגט דער זוהר הקדוש, [דאָף שלכאורה] וואָס איז די 'הַצְלָה', [והלאּ מבואר בגמרא^{גא} דמי שנפל לבור] נְחָשִׁים וְעֶקְרָבִים מעידין עליו [שמת], דער איז פאַרשריבן [למיתה]^{גב} רחמנא ליצול, ס'איז אַ סכנה.

אַבער אַלץ איז עס נישט אזוי האַרב [די סכנה] ווי [ביי] אַ פֿעל בְּחִירָה, [ווייל] פון אַ פֿעל בְּחִירָה קאָן מען נישט ניצול ווערן, זַעֲרִין אֵינּוֹן [דִּקְלִין לֹא־שֶׁתָּבֵא, ווייל] מ'נעמט נישט צי קיין בְּחִירָה.

נְחָשִׁים וְעֶקְרָבִים זענען אַמאָל^{גד} מִזִּיקִים, פונדעסטוועגן אַז אַיינער איז אַ צִדִּיק האָבן זיי נישט קיין רְשׁוּת [אויף אים], וואָרפט מען אויף זיי אַרױף אַ מוֹרָא מִן הַשָּׁמַיִם, טוען זיי נישט.

פון דער טבע טוען זיי טאַקע, [און ס'איז] טאַקע אַ גרויסע סִפָּנָה, און מ'טאָר זיך נישט פאַרלאָזן, אַיִן סומכין על הנס, [דקשה להנצל] פון נְחָשִׁים וְעֶקְרָבִים, מ'איז גאָר מעידין עליו [שהוא] בְּחֻזְקַת רחמנא ליצול, מ'זאָגט יְדוּת אויף אים [להתיר אשתו].

אַבער אף על פי כן, ס'איז דאָךְ אַ מציאות פאַר אַ צִדִּיק^ה [להנצל מנחשים ועקרבִים. ולעומת זה] פון אַ פֿעל בְּחִירָה איז 'נאָךְ שווערער' ניצול צו ווערן, זַעֲרִין אֵינּוֹן [שהם ניצולים אף מידי בעלי בחירה].

פאַרוואָס, ווייל מ'נעמט נישט צי קיין בחירה [פון אַ מענטש].

רכט

ולכן מצד זה קשה יותר להנצל ממסית ומדיח שהוא בבעל בחירה, מלהנצל מוהיצר הרע שאינו בעל בחירה, ויש גבול עד כמה יש לו רשות להסית. וכמו שמצינו גם במעשה דעקידה, דכשנער בו ה', שוב הלך מהם, משא"כ בבעל בחירה שקשה יותר לזכות לזה, כי יש לו בחירה שלא לשמוע לגערת מבין, ולכן צריכין כל כך להתרחק ולהשמר מאיש מסית ומדיח

לְמַשֵּׁל טאַקע דאָ ביי די מַעֲשֵׂה [שבעקידת יצחק, ווען] ער האָט געשריגן, יִגְעַר ה' בְּךָ הַשָּׁטֵן, - ביי יצחק אבינו, - מ'זאָל אים אָנשרייען. [און] אַז דער בורא כל עולמים שרייט אים אָן, קען ער נישט טון.

ער איז דאָךְ נישט קיין פֿעל בְּחִירָה, מ'האָט אים געגעבן רְשׁוּת [נאָר] ווילאנג מ'לאַזט אים, אַבער אף על פי כן אַז מ'זאָגט מִן הַשָּׁמַיִם ניין [דעמאָלטס קען ער נישט].

רל

[אַבער] דער פֿעל בְּחִירָה, דעם קאָן מען אָנשרייען ביז מאָרגן, ער הערט נישט. איי מ'זאָל אים [מן השמים] נייען מיט דער געוואָלד, דאָרף מען דאָךְ שוין צינעמען פון אים די בְּחִירָה.

שלא נתחייב מיתה, מה שאין כן חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים. והוא אומרו וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם, פירוש מיד הבחירי. ובוה סתר אומרו ונראה מה יהיו חלומותיו וגו' (שם, כ), כי הבחירה תבטל הדבר, ואין ראיה אם יהרגוהו כי שקר דיבר.

^{גא} בגמרא יבמות (קכא): תנו רבנן, נפל לגוב אריות, אין מעידין עליו. לחפירה מלאה נחשים ועקרבִים, מעידין עליו וכו'.

^{גב} רבינו בזהירות לשונו, נמנע כאן כמה פעמים מלהזכיר סיום הענין.

^{גד} פירוש: אַמאָל זיכער.

^ה עיין בגמרא סנהדרין (לח): אין חיה רעה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה, שנאמר (תהלים מט, יג כא) נִמְשַׁל כְּבִהְמוֹת נֶדְמוּ.

ועיין בירושלמי ברכות (לח): תני רבי שמעון בן יוחי וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ [וְרָאוּ מִקֶּדֶם (תבוא כח, י), 'כל' אפילו רוחות אפילו שדים].

רלא

ביים יצר הרע [שכלב כל אדם], און טאָקע ביים שטן [עצמו], האָט עס אַ גבול, אַ גרעניץ, ווען מן השמים מ'לאָזט שוין נישט. ווען ס'איז שוין נישט דער רצון הבוֹרָא ער זאָל ווייטער טון, טוט ער נישט, ער האָט נישט קיין בחירה. אָבער אַ מענטש אַ בעל בחירה, [ווען] דער שטן שטעלט אויף אַ מענטש, [וואָס] דאָס איז ער בכח, [דאָס] האָט מען אים געלאָזט [להעמיד אנשים מסיתים], און דערנאָכדעם דער מענטש [שהוא המסית] דער איז שוין אַ בעל בחירה, [און] דער טוט אפילו וואָס מ'הייסט נישט¹¹, וואָס ס'איז נישט דער רצון הבוֹרָא ברוך הוא.

רלב

איבערדעם איז עס אַרגער, וואָרן 'דעם' שאַפט קיינער נישט [אויף אים], ווייל מ'נעמט נישט צי קיין בחירה¹².

¹¹ וו"ל רבינו בסוף ס"ג ויחי תשט"ו [לשון קדשו קלב, אות קיח-כז]: מ'דארף מיר נאָר אַרום זיין מיט עינים צופיות לפרום, [און וויסן] אז סיי וואָס ס'וועט זיין מיט דעם ביסל אידן וכו', דארף מען זיין דבוק אין בורא כל עולמים. אַשרי אָדם מפתח תמיד, מ'וויסט נישט וואָס ס'וועט זיין. מ'זעט די גרויסע שוועריקייט, וויאזוי מ'קאָן בלייבן אַ איד, און וויאזוי מ'קען זיך דערהאַלטן וכו'. וויסט השם יתברך וואָס ס'וועט זיין מיט דעם ביסל אידן וכו'. אַפילו דער ס"מ אליין וויל אפשר נישטאָמאָל אזוי ווייט, - ווי דער בעל שם טוב הקדוש ברענגט [באגרת הנדפס בסוף בן פורת יוסף], - ער וויל אויך נישט אינגאנצן אויסמעקן דעם כלל ישראל, אזוי האָט געזאָגט דער בעל שם הקדוש, אז ער האָט גערעדט מיטן ס"מ, האָט ער אים געזאָגט ער וויל אויך נישט אינגאנצן [רק כוונתו שמהגזירות שלו יהיה תועלת לשם שמים]. אָבער בעונינו הרבים דאָס זעט מען, ווי די 'שלושים יעניע' זענען נאָך אַרגער פון אים אליין, אוי חלילה אז מ'ווייל אויסמעקן אינגאנצן דעם כלל ישראל. וויסט השם יתברך! מ'דארף מיר אלע בעטן רחמים, 'רחמים וחסדים' פונעם בורא כל עולמים, אז ס'זאָל זיך דערהאַלטן דאָס ביסל אידישקייט. אונז אליין קען מיר שוין גאָרנישט טון, די כוחות זענען קליין, די שכליות זענען קליין וכו'. אוי ווי, וואָס קאָן מען טון, מיטן דרך הטבע קאָן מיר גאָרנישט טון, נאָר בעטן דעם באשעפער - דעם בורא כל עולמים - 'רחמים וחסדים', דער בורא כל עולמים וועט 'דאך' נישט פאַרלאָזן. חלילה הַכֹּהֵן אַתָּה עוֹשֶׂה לְשֹׂאֲרֵי יִשְׂרָאֵל!

¹² ועיין מה שחזר רבינו על ענין זה באותה שבוע, ביום ה' וירא תשכ"ח, בשיחה עם כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל [נדפס בקונטרס דברות קודש שם, עמוד קמב], כשכ"ק אדמו"ר מתו"א אמר לפני רבינו בזה"ל: דער דברי חיים ברענגט אויף עטליכע פלעצער, אז דעם רשעת הרשעים האָט אַ גבול ווילאנג מ'לאָזט זיי, ס'האָט אַ גבול ווילאנג זיי קענען טאָן רשעות, טאָמער ס'קומט שוין אַן ביז'ן עק, טוט דער אייבישטער למעלה מן הבחירה, און לאָזט נישט צי.

וועל זה השיב רבינו בזה"ל: אף על פי כן 'לאָזט מען' אַ בעל בחירה. איך האָב עס שוין געזאָגט אַסאך מאל, [און] דאָס פאַריגע מאל האָב איך עס געזאָגט ביי שלש סעודות [כאן בס"ג לך לך] [לבארן] פאַרוואָס מ'איז אזוי דערשראָקן פאַר אַ מסית, די תורה הקדושה האָט אזוי מחמיר געווען ביי אַ מסית ומדיח, אפילו ער טוט גאָרנישט איז ער מחויב מיתה, אפילו ער האָט גאָרנישט געטון [במעשה, רק בדיבור], מ'געפינט נישט אין ערגעץ [חומרא כזה], און בכלל מ'האָט אזוי מורא, אז מ'אנטלויפט פון אים, און מ'דארף זיך היטן, און אין טוענין למסית [שאין מלמדיו עליו טענה של זכות] [סנהדרין כט.]. און אזוי ער דען שטאַרקער פונעם יצר הרע? [והלא] דער יצר הרע איז אַ מלאך, אַתָּה נוֹרָא וְאָנָה בִּישׁוּרָא זאָגט די גמרא, ואלמלא [הקב"ה] עזרו לא יכול לו, איז ער דען נישט מער פון אַלע מסיתים ומדיחים? נו פאַרוואָס איז אזוי האַרב אַ מסית. ממה נפשך, ס'איז דאָך דאָ כנגד [שמירת התורה] אַ יצר הרע, און וואָס ער קאָן שוין נישט זאָל קענען אַ בשר ודם? אַן אדם שפּל שבשפּלים, אַ מסית ומדיח, זאָל קאָנען מער טון פונעם יצר הרע, וואָס איז דעם 'איבעקערעניש' [אודות המסית]. איך האָב מיך שוין אַסאך מאל געשטעלט דערויף, ס'שטייט נישט קיין הסבר דערויף.

האָב איך געזאָגט דעם הסבר, אזוי ווי ס'שטייט ביי יוסף הצדיק מיט די ברודער, אז ער [ראובן] האָט אים געשיקט אין די בורות צווישן נחשים ועקרבִּים, זאָגט דער זוהר הקדוש, ווייל פון אַ בעל בחירה איז שווער ניצול צו ווערן, דער יצר הרע טוט נאָר ברשות, ווען מ'לאָזט אים, סוף כל סוף ווען ס'איז טאָקע נישט דער רצון הבוֹרָא קאָן ער נישט, 'יָגֵר ה' בְּהַשָּׁט, אז מ'שרייט אים אָן, אז דער בורא כל עולמים איז אים גוער קאָן ער נישט מער, קיין גאנצער בעל בחירה איז ער 'דאך' נישט. אַ מענטש איז אָבער אַ בעל בחירה, און פון אים [להנצל] נוצט נישט גאָרנישט, [ווייל] ער איז אַ בעל בחירה, ער פאָלגט נישט [בשגורעין בן]. אַי אז מ'זאָל אים צונעמען די בחירה, מ'נעמט נישט צי די בחירה, דאָ איז שוין גאָר אַ זעלטענע זאך, זעירן אינעם להנצל, [ונכלשן הוזהר] ס'איז זעירן אינעם. אזוי ווי איר האָט געזאָגט [און] דער דברי חיים זאָגט, אז ס'קומט אויס טאָקע שוין אז

רלג

ישוב קושיא ח-ט

מאברהם אבינו התחיל הב' אלפים תורה, כי הוא לימד תורה לבני דורו. וראה שאותן שאינם מבקשים האמת, אצלם התורה הוא בבחינת אש אוכלת, וכמבואר לעיל בשם החובת הלבבות שהיא גם כן שורפת ביקודה.

דאס איז דער פֿשט (בהמשל דבירה דולקת).

ביי אברהם אבינו האָט זיך אָנגעהויבן די שני אלפים תורה (כדלעיל באות יח ואות קב בשם הגמרא). ער האָט אָנגעהויבן צו לערנען תורה.

האָט ער געזען, [אז פֿאַר] די וואָס זיי גייען אין דרך אַמת, איז עס [די תורה] אַן אור גִדּוּל וְנוֹרָא, אָבער דער וואָס ער 'פֿאַרקרוםט' [דברי התורה], איז עס אַש אוכלת (וכדלעיל באות קט בשם החובת הלבבות), דעם ברענט עס, ס'איז מכלה [דאָס] נפֿש מיט אַלעמען.

רלד

וראה כי המסיתים ומדיחים מעמידים דבריהם בתוך דברי התורה עצמן, ועד כמה קשה להנצל מהם על ידי זה מכיון שהם בעלי בחירה, ואין רוצים למנוע הבחירה מן השמים

און דער קומט מיט אַזעלכע הֶסְתֵּה וְהִדְחָה [ואף מעמיד דבריו בתוך דברי תורה, וכפירוש הנועם מגדים¹¹ במה שאמרו (בבא מציעא ל:)] דהחורבן היה בשביל [שהעמידו דבריהם על דין תורה, ער הענגט אָן, לייגט אַריין 'אין' די תורה הקדושה [דברי הסתתו, ע"י שמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, און] מ'קען גאָרנישט ניצול ווערן פון אים.

רלה

איי מ'זאָל פון אים ניצול ווערן [ע"י שיבטלו כוחו מן השמים, אמנם הלא] ער איז דאָך אַ פֿעל בְּחִירָה, און דעם לאָזט מען דאָך [מן השמים], דעם שאַפט נישט קיינער.

רלו

וזהו ביאור המשל לבירה 'דולקת', שראה שוהו סכנה המכלה כאש אוכלת. ועל זה אמר תאמר שהעולם הזה בלא 'מנחין', שהרי אף מן השמים לכאורה אין להם 'מנחין' לעצור בהם, כמו שיש גבול להיצר הרע שהוא מלאך. והיה מצטער האיד ויכול בני הדור לעמוד נגד זה ולהנצל מהם

האָט ער געזען בִּירָה 'דולקת', ער האָט געזען ס'איז בחינת אַש אוכלת, די תורה וואָס ער האָט געלערנט.

ס'גייט שוין עד קצהו, איז פֿאַרהאַנדן מ'נעמט צי די בחירה. אָבער סתם [אזוי] היט מען זיך, נעמט מען נישט צי קיין בחירה. ממילא [המסית ומדיח] קאָן ער טון אַזוינס וואָס דער יצר הרע קאָן נישט, די בחירה דאָס האָט קיין שיעור נישט, ער קען טון אַזעלכע זאכן און אַנשטעלן אַזעלכע רייד מיט אַזעלכע [הסתות] וואָס דער יצר הרע אליין האָט נישט קיין רשות אַזוי ווייט, און ער איז אָבער אַ פֿעל בְּחִירָה, און דער ס"מ שיקט אים ווייל ער איז אַ פֿעל בְּחִירָה, ער באַדינט זיך מיט אַ פֿעל בְּחִירָה, דאָס איז זיין אַרבעט, ער ווייסט ער קען נישט אַזויפיל טון, נאָר ער שיקט אַ פֿעל בְּחִירָה, און דאָס איז דעם געפֿאַר, [ווייל] די טרעפֿן זיך [האיד להסית] אַלץ מיט מינות און אַנדערע זאכן, אויף אַזאַן אופן און אויף אַזאַן אופן, מ'מין ומשִׁמָּל.

¹¹ בנועם מגדים פרשת מטות: או יאמר ויִדְבֵּר מִשָּׁה [אַל רָאִשִּׁי הַמִּטּוֹת]. עס אמרם ז"ל (יומא ט:). לא חרבה ירושלים כו' [אלא בשביל] עבודה זרה גילוי עריות כו', ובמסכת בבא מציעא (פח). אמרו מפני מה חרבו חנויות של בית הינו שלשה שנים קודם ירושלים, מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה, יענין שם. ○ וביאור הדבר נראה, כי לכל חטא אשר יחטא האדם ואשם, תגדל אשמתו יותר ויותר אם אינו מכיר ומודה על כל פנים שחטא, רק אומר שכך נאה ויפה לו, ושורת הדין הוא כך, ומראה פני היתר לעצמו לטהר השרץ. כאשר יאמר הכתוב מקרא מלא (ימ"ב, ב, לה) הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ עַל אֲמָרְךָ לֹא חָטָאתִי וכו'. וכך היא מדתו ודרכו של אלקינו המרחם המודה ועוֹבֵד, וירבה לסלוח. וזהו אמרו רבותינו ז"ל שהעמידו דבריהם על דברי תורה, כל דברים שעשו, אמרו שזהו דת ודין תורה. ועל דרך שפירשנו כל הַרְע אוֹיֵב בַּקֶּדֶשׁ (תהלים עד, ג), שעל כל שהרע, אומר שהוא בקודש, זהו קשה מן החטא. ○ וזהו יאמר הכתוב אַל רָאִשִּׁי הַמִּטּוֹת, דברים הראשים שהטו אותם, או שהיה ראש להטיה, כמו שאמרו ז"ל שחרב ג' שנים קודם ירושלים, הרי זה ראש למפלה והטיה מגדלותם, יהיה זה לֵאמֹר, לסיבת לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר [אֲשֶׁר צָוָה ה'] כו', על כל מה שעשו מהרע, היו אומרים זֶה הַדְּבָר [אֲשֶׁר צָוָה כו'], והבן היטב אז תשכיל.

אוי וויי, האָט ער געזאָגט דאָס איז בלא 'מנהיג', (והכוונה שהרי) פון אַ פֿעל בחירה נעמט מען דאָך נישט צי די בחירה, ממילא לאַזט מען דאָך אים, איז דאָך גאָרנישטאָ קיין מנהיג (לשלוט עליו לבטל כח).

רלו

אויפן שַׁטן, אויפן יצר הרע, איז נאָך דאָ אַ שטיקל הנהגה מן השמים. (ואף כחות הסטרא אחרא יש להם מורא שמים, וכמו שמצינו¹¹ דכשומר שלמה המלך לאשמדאי ראש השדים) שָׁמָא דְּמֵאֲרִי עֲלָמָא עֲלָךְ, האָט ער מורא געהאַט, דער אַשְׁמְדַאי. (ווען) שלמה המלך האָט אים אָנגעהאַנגען דעם שם, האָט ער זיך דערשראָקן. (וכן מצינו בגמרא¹²) גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה.

רלח

ער האָט אָבער געזען בִּירָה דולקת, (והוא בחינה של) אֶשׁ אוֹכֵלָה (שבתורה, על ידי) מענטשן וואָס זיי ווערן מְסִיתִים וּמְדִיחִים (ומכניסים דבריהם בדברי התורה, וואָס) אויף דעם איז גאָר נישטאָ קיין מניעה, על ידי הנהגת השמים).
האָט ער אַ קוק געגעבן ס'איז בִּירָה זו בלא מנהיג? דער האָט דאָך נישט קיין מנהיג, וואָרן מ'נעמט דאָך נישט צי פון אים קיין בחירה. (און אז) ס'איז בלא מנהיג, נו וויאָזוי וועט מען ניצול ווערן, וויאָזוי וועט אויסזען דאָס דור.

¹¹ בגמרא גיטין (סו): עֲשִׂיתִי לִי שָׂרִים וְשָׂרוֹת, וְתַעֲנִיגוֹת בְּנֵי הָאָדָם, שְׂדֵה וְשָׂדוֹת (קהל ב, ח) וכו'. שְׂדֵה וְשָׂדוֹת, הכא תרגמו שידה ושדותין (פירש"י: שד זכר ושד נקבה) וכו'. למאי איבעי ליה, דכתיב (מלכים א' ו, ז) וְהַבִּית בַּהֲבִנָתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מִסַּע נִבְנָה (ומקבות והגזרין כל כלי ברזל לא נשמע בפית בהבנתו) וגו', אמר להו לרבנן היכי אעביד (בלי כלי ברזל), אמרו ליה איכא שמירא (שמיר, בריה משה ימי בראשית, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד מפניו) דאייתי משה לאבני אפור (דאמרין במסכת סוטה (מח): אבנים הללו אין כותבין עליהם בדיו, שנאמר (תצוה כח, יא) פְתוּחֵי חֹתֶם, ואין מסרטין עליהם באיזמל שנאמר (שם, כ) בַּמְּלֹאֲתָם, שלא יהו חסרות כלום, אלא כותב עליהם בדיו ומראה להן 'שמיר' מבחוץ, והן נבקעות מאליהן). ○ אמר להו היכא איתכח, אמרו ליה אייתי שידה ושדותין, כבשינהו אהרדי, אפשר דידעי ומגלו לך. אייתי שידה ושדותין כבשינהו אהרדי (כפאם ביסורין לומר לו היכן הוא. כבשינהו, לְחַצֵּן, לשון 'מִכְבָּשׁ' של בגדים (שבת קמא)), אמרי אנן לא ידעינן, דילמא אשמדאי מלכא דשידי ידע. אמר להו איכא איתיה (אשמדאי, שאוכל לכבשן), אמרי ליה איתיה בטורא פלן (בהר פלוגין) וכו'. שדריה לבניהו בן יהוידע, יחב ליה שושילתא דחקיק עלה שם, ועזקתא דחקיק עלה שם, וגבכי דעמרא (גזיות צמר), וזיקי דחמרא (גזיות צמר). אזל כרא בירא מתתאי (כרה בור במורד ההר למטה מבורו של אשמדאי) ושפיניהו למיא (נגון השופה יין לחמריה (כבא מציעא ס, ה) הריק מי בור העליין לתוך התחתון דרך נקב, שנקב בשפה שבין שתי הבורות, ומתוך שהראשון קרקעיתו גבוהה מקרקעית התחתון נרוקו המים לתוכו מאליהן), וסתמינהו (לנקבים שבין זה לזה) בגבכי דעמרא (כדי שכשישים יין בעליין לא יזוב ממנו לתחתון). וכרא בירא (אחרינא) מעילאי (לכבורו של אשמדאי), ושפכינהו לחמרא, וטמינהו (מילא אותן שתי בורות עפר, כדי שלא יבין אשמדאי, סליק יתיב באילנא. ○ כי אתא (אשמדאי), סייריה לגושפנקא (ומצאו שלם), גלייה, אשכחיה חמרא, אמר כתיב (משלי כ, א) לֵץ הֵינִי הִמָּה שֹׁכֵר וְכָל שֹׁגָה בּוֹ לֹא יִחָפֵס, וכתיב (הושע ד, יא) זָנוּת וַיִּזְן וְתִירוּשׁ וַיִּקַּח לָב, לא איתיה. כי צחי, לא סגיא ליה (לא יכול להתאפק), איתיה רוח וגנא (נשתכר ונרדם). נחית, אתא שדא ביה שושילתא, סתמיה (סגר השלשלת סביב צווארו שלא יוכל ראשו לצאת). כי אתער, הוה קא מיפרזל (משתגע ומתעסק לנתקה הימנן), אמר ליה שמא דמרך עלך, שמא דמרך עלך, (מרך, הקב"ה) וכו'.

¹² בגמרא מגילה (ג) ויהי בקיות יהושע בְּרִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּהֲ אֶת הַיָּם וַיִּגְדֹּל וַיִּגְדֹּל וַיִּשְׁתַּחוּ (יהושע ה, יג-יד). והיכי עביד הכי (פירש"י: שהשתחוה לו, דכתיב ויפול על פניו וישתחו, והאמר רבי יהושע בן לוי אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חיישינן שמא שד הוא. שאני התם דאמר ליה כי אֲנִי שַׂר צָבָא ה' (שם). ודלמא משקרי, גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה.

וכן הוא גם בגמרא סנהדרין (מד). ושם פירש רש"י: היכי עביד דמשתחוה לאדם בלילה, דכיון דאמר לו הִלְנוּ אִתָּה אֵם לְפָרְנוּ (יהושע ה, יא), מכלל דלילה הוא, דאי ביממא וכי לא היה מכיר בין שרי ישראל לשרי אומות העולם: שמא שד הוא. ואין מוציאין שם שמעם על המזיק, ושלום שם שמים הוא, שנאמר (שופטים ו, כד) וַיִּקְרָא לוֹ ה' שְׁלֹם. וכל שכן שאין משתחוה דדומה כמשתחוה לשעירים.

רלט

ולזה אמר לו הקב"ה אני הוא בעל הבירה, שמי שכוונתו באמת לשמים, ומבקש באמת להנצל מידי ההסתות והדחות שבדור, יש לו סייעתא דשמיא והשגחה מיוחדת להנצל מהם

האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט, ס'איז טאַקע אַמַת, ס'איז זייער נישט גוט, ס'איז אַסאַך אַרגער ווי דער יצר הרע. אָבער אָפּ על פי כן איז עס 'דאָך' מיט אַ גבול^ס.

אַז ס'קומט טאַקע [עד קצהו], אַז מ'וויל אַמַת'דיג, העלפט דער באַשעפער מ'ווערט פון אים ניצול, [ומתקיים הפסוק] [ישע"י נד, יז] כָּל כְּלִי יִיצֵר עֲלֵיָךְ לֹא יִצְלַח וְכָל לְשׁוֹן תִּקּוּם אֶתָּךְ לְמִשְׁפָּט תִּרְשָׁעִי^{סא}, העלפט דער בורא כל עולמים אַז זיי ווערן 'שטום' מיט די רייד, [און] זיי 'לאָזן נאָך'יב.

אַז מ'וויל אַמַת'דיג ניצול ווערן, ווערט מען ניצול, האָבן זיי נישט קיין כח, זיי קאַנען נישט. ס'איז אַלץ דאָ אַן הַשְׁגָּחָה, אַז מ'וויל אַמַת'דיג.

רמ

נאָר מ'זאָל אַמַת'דיג וועלן דעם רָצוֹן הַבוֹרֵא ברוך הוא, [און] אוועקלייגן די נְגִיעוֹת, אוועקלייגן די אַלע עֲנִינִים, מיט די תַּאֲוֹת הַנֶּפֶשׁ וְהַגּוּף.

אַז מ'זאָל אַמַת'דיג וועלן דעם רָצוֹן הַבוֹרֵא בְרוּךְ הוּא, איז דער בורא כל עולמים [מציל, ואומר] אָנִי הוּא בַּעַל הַבִּירָה, איך בין אַלץ דער בַּעַל הַבִּירָה, ס'איז אַלץ דאָ סִייעָתָא דְשָׁמַיָא.

אַז מ'וויל אַמַת'דיג, איז דאָ סִייעָתָא דְשָׁמַיָא.

רמא

ישוב קושיא י

והשייכות מזה לכאן, כי בכאן נאמר לאברהם לך לך מארצך וגו', ואמרו במדרש שאמר לו טלטל עצמך ממקום למקום, ושמך מתגדל בעולם, שנצטוו להרבות תורה בעולם, וכמו שאמר להלן ויגבר אברהם בארץ וגו' עד אלוין מורה, ודרשו בוהר מלשון תורה ובית אולפנא

דאָס איז דער פֿשט [בדברי המדרש, וביאור השייכות מזה לכאן].

^ס עיין זה ביתר אריכות בשיחה המובא לעיל בהערה נר.

^{סא} וכידוע פירוש הרמב"ם באגרת תימן על פסוק זה, וז"ל: ואין לך זמן מאז שנתנה לנו תורה עד זמננו זה, שכל מלך עכו"ם גובר או מכריח או מתגבר או אנס, שאין תחלת כוונתו ודעתו לסתור תורתנו ולהפך דתנו, באונס בנצחון ובחרב כמו עמלק וסיסרא וסנחריב ונבוכדנצר וטיטוס ואדרינוס והרבה כיוצא בהן, וזהו הנוע האחד משני הנועים שהתכוונו בו לנצח החפץ האלקי, אבל הנוע השני הם המחודדים משאר המלכויות והחכמים מיתור הלשונות, כמו האדומים והפרסיים והיוונים, שאלו כמו כן שמו כוונתם לסתור דתנו ולהפך תורתנו, בטענות שטוענין אליה ובקושיות שמחברים. ומגמתם בכל זה להפך התורה ולמחות עקבותיה 'בחבוריהם', כמו שהתכוונו האנסים 'במלחמותיהם'. ולא יצלח לא זה ולא זה, שהקדוש ב"ה בישר אותנו על ידי ישעיהו שכל אנס או נצחן שיתכוון לסתור תורתנו ולבטל דתנו 'בכלי זיין', ישבר הבורא כלי מלחמתו ולא יצליחו, וזה על דרך משל, כלומר שעצותיו לא תשלם לעולם. כמו כן כל 'טועני' שיתכוון לבטל מה שבידינו, יצא מחויב מן הדין בטענתו, ויבטל אותה ולא תתקיים. כמו שנאמר פ' 'כלי' ייצר עֲלֵיָךְ לֹא יִצְלַח, וְכָל לְשׁוֹן תִּקּוּם אֶתָּךְ לְמִשְׁפָּט תִּרְשָׁעִי, זאת נחלת עבדי ה' וְצִדְקָתָם מֵאֵתִי נָאִם ה'. וישתי אלו הכוונות, כלומר העכו"ם המתכוונים לשתי אלו הכוונות, עלה בדעתם שבנין זה אינו נוח ליהרס, ואף על פי כן עשו אחזה להרוס יסודות הדת שהוטבעו במעבה נאמן, והם בכל זה מוסיפים גיעה ועצב, והבניין יעמד על חזקתו. והאמת יהתל בהם וישחק, כלומר הקב"ה שהוא האמת יושב ומהתל ושוחק בהם, על שהם מתכוונים בחלישות שכלם כוונה שאין לה תכלית. ועל זה הענין אמר דוד ע"ה (תהלים ב, ג) ברוח הקודש, בראותו כוונתם לסתור דת האמת ובראותו שהקב"ה יושב ומשחק בהם, נִתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימֹו וְנִשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבִיתִימֹו, יוֹשֵׁב בְּשִׁמְיֹו יִשְׁחָק ה' וְלַעַג לְמֹו. ועדיין אנו בחונים ומנוסים בשתי הכתות האלה, מיום מלכותנו, וקצת ימי גלותנו וכו'. נורבניו היה רגיל להזכיר דברי הרמב"ם אלו, עיין דברי יואל שמות עמוד קב, ולסוכות אות סד, ולחנוכה אות עג ואת קב).

^{סב} שמתרשלים ומוזניחים ממעשיהם.

[דהכתוב אומר כאן] לָךְ לָךְ מֵאַרְצֶךָ וּמִמּוֹלְדְתֶךָ, דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט טַלְטַל שְׁמֶךָ בְּעוֹלָם³⁰, זאָלסט פאַרשפּרייטן תּוֹרָה. און ווייטער שטייט [טאַקע] וַיַּעֲבֹר אֲבָרָם בְּאַרְץ, ווי דער זוהר הקדוש זאָגט³¹ [בביאור הפסוק] עַד אֵלּוֹן מוֹרָה, ער האָט געבויעט אַ הויז אַ שטוב אויף תּוֹרָה, לְבֵית אוֹלָפָנָא.

רמב

וכשהתבונן אברהם בזה ראה שזה מונח גם ענין בִּינָה דולקת, שהיא בחינת אש השורפת שבתורה, לאותן שלא זכו. ונתיירא שמא לא יוכלו להתקיים ולהנצל מזה

דאָ האָט ער אָבער אַ קוק געגעבן, איי וויי געוואָלד! ס'איז דאָך אָבער דאָ אַזעלעכע וואָס זיי ווערן פאַרפירט, ס'איז בִּינָה דולקת, איך זעה דאָך ס'איז דאָ [אַזעלכע] וואָס ס'ברענט, ס'איז דאָ אַזוינס רחמנא ליצילן [שהוא כמו] אַש אוֹכְלָה, ס'איז פאַרהאַנדן דאָס אויך.

ס'איז טאַקע אַן אור גָדוֹל [די תּוֹרָה, באַם זכר], אָבער ס'איז [אויך] אַש אוֹכְלָה [באַם לא זכר].

האָט ער געקלערט [שמא תאמר] אַז ס'איז בִּינָה בלא מְנַהִיג, נו וויאָזוי וועט מען ניצול ווערן פון זיי?!

רמג

ולכן הבטיח לו הקב"ה אֲנִי הוּא בַּעַל הַבִּינָה, שתמיד יש השגחה ושמירה למבקשי האמת, ולא ימנע טוב להולכים בתמים

[און] דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט, דער בורא כל עולמים האָט אים מְנַחֵם געווען, אֲנִי הוּא בַּעַל הַבִּינָה, ס'איז אַלץ דאָ הַשְׁגָּחַת הַבוֹרָא ברוך הוא, ס'ייעָתָא דְשִׁמְיָא קאָן מען אַלץ האָבן, אַז דער בורא כל עולמים העלפט.

מ'זאָל נאָר זוכן דעם אָמֶת, מ'זאָל וועלן דעם אָמֶת, העלפט דער באַשעפער דאָך, [אַז] דער בורא כל עולמים זאָל עומד זיין לִימִינֵנוּ.

רמד

ישוב קושיא ה-ו - מדברי יואל

באמת לא עבר אברהם כלל על מצות כיבוד אב, כי מגדל רשעתו של תרח, היה לקיין בעיניו כל הרבצת התורה והאמונה של אברהם אבינו, ולכן היה לו לעונג ולשמחה וכבוד מה שאברהם הלך מלפניו, ולא יצטרך לראות כל זאת כמו עיניו

[ולתרין קושיית המזרחי ז"ל כמה שאמרו רז"ל הקדים הכתוב מיתתו של תרח כדי שלא יאמרו לא קיים אברהם אבינו ע"ה כיבוד אב, שהקשינו דלכאורה עדיין לא יסתום פיהם בזה, דאם יחשבו שנות הדורות ימצאו שעדיין חי ס"ה שנים. ואם קראו הכתוב מת למעם שהרשעים נקראים מתים, א"כ מדוע ייחס הכתוב מיתתו בחרן, ובגדר זה כבר למת יחשב עוד קודם בואו לחרן. על זה אפשר לומר, דהנה באמת לא עבר אברהם אבינו ע"ה על מצות כיבוד אב, כי לצד שהרביין תורה לתלמידים כמו שנאמר וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂו בְּחָרָן, ותרנגם אונקלס ית נַפְשָׁתָא דְשַׁעֲבִידוֹ לְאוֹרֵייתָא,

³⁰ כמבואר בבראשית רבה כאן (לט, ב): וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֲבָרָם, רבי ברכיה פתח, לְרִיחַ שְׁמִינִךָ טוֹבִים שְׁמֵן תוֹרָה שְׁמֶךָ (שיר השירים א, ג), אמר רבי ברכיה למה היה אברהם אבינו דומה, לצלוחית של אפופילסימון מוקפת צמיד פתיל, ומונחת בזוית, ולא היה ריחו נודף, כיון שהיתה מיטלטלת היה ריחו נודף. כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו, טלְטַל עֲצֶמְךָ מִמְּקוֹם לִמְקוֹם, וְשִׁמְךָ מִתְגַּדֵּל בְּעוֹלָם.

³¹ כדהובא לעיל באות יח ואות קו.

ובזהר הקדוש דקבע בתי מדרשות וכו' כנ"ל, ותררר רשע היה, ולמעם זה לא רצה להיות עמו, כי היה שריו בצער ונעשה בשרו חרודין חרודין על שלא היה יכול לסבול כל זה, כי במבע הרע לשנוא את הטוב, ועל כן הניחו אברהם והלך לו, ואדרבה עשה רצונו וניח נפשו בזה, כי היה נוח וטוב לו יותר לישאר יחידי לעת זקנתו, מלראות במעשה אברהם והרבצת התורה שפעל ועשה לרבים, וכל זה לגודל רשעתו.

רמה

וזה שהורה לנו התורה בפסוק וַיָּמָת תָּרַח בְּחָרָן, וכדרשת המדרש שהוא על שם שהרשעים קרויים מתים, להורות שרשע היה ולכן שמח ביציאת אברהם, וכוה נכלל החרודין על שלא יאמרו הבריות שלא קיים אברהם כיבוד אב ועל כן הקדים הכתוב לכתוב וַיָּמָת תָּרַח בְּחָרָן לפני יציאתו של אברהם, להורות דהכוונה כדרת המדרש דרשע היה וקראו הכתוב מת על שם שהרשעים בחייהם קרויים מתים, וזהו תירוץ מספיק על שלא ביטל אברהם מצות כיבוד אב.

ואין כוונת המדרש דבשביל שלא יאמרו הבריות לכן שינה הכתוב את האמת והקדים מיתתו, אמנם הכוונה כי זה תירוץ אמיתי ומספיק שלא יוכלו לומר שלא קיים אברהם אבינו כיבוד אב, כי לפי ערך רשעתו של אביו, זה היה כבודו ורצונו, כמה שהניחו והלך לו.

רמו

ישוב קושיא ז - מדברי יואל

ואתי שפיר גם מה שייחס הכתוב את רשעתו בחרן, כי שם בחרן הוא שהתחיל אברהם אבינו להעמיד את הנפש אשר עשו 'בחרן', ואעפ"כ התרבה ברשעתו, עד שהיה זה לקוין בעיניו, ונמצא דבחרן ניתוסף רשעה חדשה על רשעתו שבאור כשרים

ומה שייחס הכתוב רשעתו בחרן דוקא, יובן על פי מה שאמרו בגמרא ברכות (יז:): אמר רב אשי בני מתא מחסיא אבירי לב ניהון, דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא, ולא קמגייר גיורא מינייהו. ופירש רש"י שהיו נאספים שם ישראל באור לשמוע מדרש דרב אשי, ובאלול לשמוע הלכות החג, עכ"ל.

וכמו כן בתרח, דאף שהיה רשע עוד לפני בואו לחרן, אבל בחרן דשם ראה את הנפש אשר עשו 'בחרן', ומה שהרביץ שם אברהם אבינו תורה לתלמידים הרבה, ואעפ"כ עמד ברשעתו ולא קם ולא זע, ואדרבה מאם בזה, על כן נפסק חיותו יותר, על שנפסק יותר מקשר הקדושה, ולכן קראו הכתוב שמת 'בחרן' דייקא].

רמז

המשך ישוב הקושיות בענין מריבת לוט

ישוב קושיא כז-כח

אם השמאל ואימנה, שאם תלך בפרצוף גלוי שאתה משמאל, או ואימנה, יספיק כמה שאני אלך לצד ימין, אפילו באם אתה כאן. וכפירש"י שלא אתרחק ממך

דאס קען זיין, דאס איז דער פֿשט - [לויט] וואָס כ'האָב געזאָגט פֿריער^{סה} (באות קס) - [אין] דעם וואָס ער האָט געזאָגט אַם ה'ימין וְאֶשְׁמְאִילָהּ, אַם ה'שְׂמָאל וְאֶימִנָה וְאֶם ה'ימין וְאֶשְׁמְאִילָהּ.

רמח

[ווייל לויט] ווי ער האָט געזאָגט, אברהם אבינו האָט געזאָגט, הִפְרָד נָא מֵעָלַי כִּי אֲנִישִׁים אַחִים אֲנִי, ווייל ס'איז קלָסְתָּר פֿניו דוֹמָה [וגם אתה נדמה כצדיק, אשר לכן אי אפשר לי לצאת בגלוי נגדך מפני חילול ה' בפני הבריות, ואין עצה רק הִפְרָד נָא מֵעָלַי. (כמבואר לעיל סם)].

^{סה} בביאור הפסוק אל נא תהי מריבה וגו', הִפְרָד נָא מֵעָלַי וגו' כי אנשים אחים אֲנִי.

[לכן] האָט ער אים געזאָגט, אַם הַשְׁמאַל, אַז דו וועסט גיין לינקס, [דהיינו אַז] דו וועסט אויסזאָגן [דעם אַמֶּת] אַז דו גייסט 'נישט' עַל פִּי הַתּוֹרָה, וְאַיְמִינָה, איז מִסְפִּיקי [מיט דעם וואָס] איך וועל זאָגן 'איך גיי יאָ עַל פִּי הַתּוֹרָה', [ווייל דעמאָלטס] וועל איך קאַנען פֿון דיר גרינג ניצול ווערן.

רמט

וְאִם הַיָּמִין, שאַם אַתָּה תתלכש בלבוש של תורה שהוא צד ימין, או וְאַשְׁמְאִילָה, שאַגלה אַתָּה פֿרצופך לַכֹּל שֶׁאַתָּה מַצֵּד שְׂמַאל

וְאִם הַיָּמִין, [דהתורה נקראת ימין, וכדכתיב] [ברכה לג, ב] מִיְמִינוּ אֵשׁ דֵּת לָמוֹ, [וצד] ימין איז דאָךְ פֿריער [בכל דבר] ווייל ס'איז די תורה.
[וזה שאמר ללוט וְאִם הַיָּמִין] אַז דו וועסט אויכעט זאָגן 'דו טוסט עַל פִּי הַתּוֹרָה', [דעמאָלטס] וְאַשְׁמְאִילָה, וועל איך טון פֿעולות [מיט וואָס] איך וועל דיך שטעלן אויף 'לינקס', [דהיינו] איך וועל מְבַרֵּר זיין [לעין כל רואה] אַז דו ביסט 'נישט' עַל פִּי הַתּוֹרָה, אַז דו ביסט נישט קיין יָמִין.

רנ

ישוב קושיא כח-לא

וזה שדרשו במדרש דלכן וְאַשְׁמְאִילָה בלשון מפעיל, שאשמואל להווא גברא, ולא בלשון שאלך אני לשם [און] ער האָט געזאָגט וְאַשְׁמְאִילָה [בלשון מפעיל], ער האָט נישט געזאָגט 'איך' וועל גיין¹⁰ [דאָרט, נאָר אַז] איך וועל דאָס 'דורכזעצן' [גם בפני אחרים].
אברהם אבינו האָט אים געזאָגט, - ער האָט [דאָךְ] געהאַט דעם גרויסן כֹּחַ, - איך וועל דאָס דורכזעצן אַז ס'וועט נְתַבָּר ווערן [לעיני הבריות] אַז דו ביסט 'נישט' לְיָמִין.

רנא

דו מעגסט זאָגן [אַז דו ביסט לימין], דו מעגסט דיך 'אַהערשטעלן' [אַלץ] קלסתר פניו דומה לאברהם, דו מעגסט דיך אַהערשטעלן אַז ס'איז עַל פִּי הַתּוֹרָה, [און דו מעגסט האָבן מיט דיר אַצינד די גאַנצע וועלט, כאומרו הָלֹא כָל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ¹¹, אָבער איך וועל דאָס איבערדרייען] וואַגלה לַכֹּל באי הארץ שאתה עומד בצד שמאל].

רנב

ואתי שפיר גם מה שכפל ואמר גם אִם הַיָּמִין וְאַשְׁמְאִילָה, ולא סגי במה שכבר אמר אִם הַשְׁמַאל וְאַיְמִינָה

איבערדעם האָט ער אים געזאָגט דערנאָךְ וְאַשְׁמְאִילָה, [ולא סגי באומרו אִם השמאל ואימינה לחוד, דלדרכינו הם שני ענינים].

רנג

דאָס זאָגט דער מדרש וְאַשְׁמְאִילָה 'להאי גברא', לפרש דברי אברהם] וְאִם הַיָּמִין וְאַשְׁמְאִילָה, [אַז] ענד'ליך ענד'ליך¹² וועל איך דאָס מְבַרֵּר זיין [שיהיה ברור וגלוי בפני העולם, און] מ'וועט קומען אויפן אַמֶּת¹³, [להכיר ולידע] אַז דער דָּרָךְ הַתּוֹרָה איז 'נישט' חלילה קיין דָּרָךְ שָׁקֵר!

¹⁰ פירוש: וועט ענגוג זיין.

¹¹ וממילא לא קשה קושיא כח, דהלא אמר לא אתרחק ממך.

¹² ובוזה יתיישב קושיא לא.

¹³ פירוש: טוף כל טוף.

¹⁴ פירוש: שיתגלה להם האמת.

דער דרך התורה, די תורה הקדושה, איז נאך אמת!

נישט דעם וואס ס'איז פארקערט פון די תורה הקדושה, וואס מ'פאפט זיך (לעת

עתה)^א.

רנד

סיום התורה

(והעצה מה לעשות בשעת הנסיון לעת עתה):

מזאל זיך 'דערמאנען' וואס ס'איז געווען [פריער], וואס מ'האט געהערט ווען מ'איז [נאך געווען] פון די 'תינוקות של בית רבן'!

אזוי ווי ער זאגט, אזוי ווי דער זוהר חדש זאגט^ב, [בביאור תפילת חנה] אל הנער הזה התפללתי, אז מ'זאל בלייבן בזקנותו [מיט] דעם וואס מ'האט געהערט בנערותו, [ולא ישתכח ממנו].

אזוי זאגט דער זוהר.

רנה

דער זוהר הקדוש טייטשט מיט דעם, אל 'הנער' הזה התפללתי, אז זי האט

^א וועיין מה שחזר רבינו על זה באותה שבוע, ביום ה' וירא תשכ"ח, בשיחה עם כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל (נדפס בקונטרס דברות קודש שם, עמוד קמב), כשכ"ק אדמו"ר מתו"א אמר לפני רבינו בזה"ל: דער עיקר איז וואס מ'זעט נישט, מ'ווייט נישט וואס איז דער אמת [און] וואס איז דער שקר, ס'איז א בלבול הדעת, דאס איז דער עיקר. מ'זאל כאטשיג וויסן וואס יא און וואס נישט, וואלט נישט אזוי שווער געווען.

וועל זה נענה רבינו וז"ל: טירוף בא לעולם, [ווי] כ'האב געזאגט דעם שבת (כאן בס"ג, חלק א' של הקונטרס) "טרף" נתן ליראיו, זאגט דער מדרש "טירוף" [נתן]. און אזוי ווי כ'האב דאך דעם שבת געזאגט (כאן) אם הימין ואשמאילה, א פלא פון א מדרש, אין מדרש רבה אויפן ארט זאגט ער אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאילה, ס'שטייט נישט ואשמאילה, נאך ואשמאילה, מכל אתר יהא ההוא גברא בשמאל, פון וואו דו וועסט זיין, פון איבעראל וועל איך דיך נעמען [לשמאל], ער וועט אים שטעלן אויף לינקס. ס'איז עפעס א פלא, ער וויל דאך מיט אים גוט זיין, ער האט אים געזאגט לא אתרחק ממך (עין לעיל בקושיא כז-כח), דער מדרש זאגט עס, און רש"י ברענגט עס.

דא איז אויך די זעלבע [בנסיגות הזמן. דכשואלין] ווער איז ימין, ווער וועט זיך שטעלן אויף די רעכטע זייט, [כל אחד ואחד] איך בין דאך דער, דאס בין איך דאך. [ואזי יאמר חבירו] איך וועל זיין פרומער פון אים, איך וועל זיין פרומער, און 'ער' וועט זיך שטעלן אויף רעכטע זייט. ולזה אמר אברהם [ניין], איך וועל מברר זיין אז דו ביסט משמאל, דו ביסט נישט לימין. ○ דער מדרש זאגט אזוי, דאס איז פראסט 'עברי' און טייטש', דאס איז נישט קיין 'מגידות'. אדרבה - איך ווייס נישט קיין אנדערע טייטש - מ'זאל מיר טייטשן דעם מדרש אנדערש.

[וועל זה נענה כ"ק אדמו"ר מתו"א: ווילאנג דער רבי האט נישט געזאגט, האט מען עס נישט געזען]. אז דער רבי האט עס געזאגט, זעט מען עס - וועל זה נענה רבינו: איך האט א קוק געגעבן דעם מדרש אינעווייניג? איך קאנט דאך זען, ס'שטייט דעם לשון אין מדרש, לאמר נאך זען דעם מדרש רבה, [נוכאן צוה רבינו להביא לפני את המדרש רבה, באומרו לאחד מן העומדים: 'אבי מיר נאך דעם מדרש רבה, דארטן אונטן איז עס'. ופתח רבינו את המדרש והראה הלשון ואמר]: דא איז דער מדרש, אמר ליה אם את לשמאלה אנא לדרומה [וכו'], אמר ר' יוחנן [וכו'], ואם שערא דידך חטייא ידידי [וכו'], אמר ר' חנינא בר יצחק ואשמאילה אין כתיב, אלא ואשמאילה, מן כל אתר אנא משמאל לההוא גברא. אם הימין, זאלסטו וויסן [סין] 'וואו' איך וועל זיין וועל איך דיך שטעלן אויף לינקס. [טאמער] וועסטו מיינען דו האטסט מיך געשטעלט, ביסטו פארטיג, זאג איך אים ער זאל וויסן, דו ביסט לשמאל און איך בין לימין. ○ [ובזה פירשתי כל הכתוב, אם השמאל ואימנה] אז דו ביסט לשמאל האב איך אן עצה, זאך איך 'נו אונו מוז מיר גיין לימין, מיינו אש דת למו, ווארן די תורה הקדושה איז ניתנה בימין. נאך [ואם הימין], טאמער דערציילט דו א מעשה אז דו ביסט גאך די תורה הקדושה, דו פירסט דיך גאך על פי התורה, [און] וועסט מיר ברענגן ראיות פון די תורה. אזוי ווי ער האט געזאגט בירה 'דולקת', ס'איז אש אכלה הוא, [דו וועסט קומען] מיט די תורה הקדושה, [נכאלין] 'דו' ביסט די תורה, [דעמאלטס] איז עפעס אנדערש, נכי אז בהכרח ואשמאילה, שאגלה פרצוקן]. ○ אזוי איז דאך היינט, אזוי ווי מ'זאגט דאך [אז] אלעס איז דאך על פי התורה, וואס 'דער' זאגט [דברי אמת] קומט נענער זאגן פארקערט על פי התורה, ס'איז זויער און ביטער [דער מצב].

^ב כדהובא לעיל באות קב-קו.

געזאָגט [לעלי הכהן], איך האָב מתפלל געווען [על שמואל הנביא] אַז בְּזִקְנוֹתוֹ זָאל ער זיך האַלטן אין דעם וואָס ער האָט געהערט בְּנַעֲרוֹתוֹ, ווען ער איז געווען פון די תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן. [ער זאל זיך האַלטן] אויף 'די' בחינה וואָס ער איז געווען בְּקִטְנוּתוֹ, ווען ער איז נאָך געווען ריין פון אַ חטָא.

רנו

[והיוצא מזה, כי העיקר להשאר] אויף 'דער' בחינה [שהיה להאדם בנערותו, עם לב ורוח נכון], כאַטשיג ס'איז נאָך שוואַך [בדורות אלו גם ימי הנערות], אָבער [עם כל זה] דאַרף מען האָבן סִייעֶתָא דְשִׁמְיָא [אז] מ'זאל זיך 'דערהאַלטן' דערפון [אף כשהוא] בְּזִקְנוֹתוֹ.

רנו

ברכת הקודש

דער בורא עולם זאל העלפן:

מ'זאל זיך קענען דערהאַלטן אין דֶרֶךְ התורה, און דֶרֶךְ האַמֶּת.

דער בורא כל עולמים זאל דערלייכטן די אויגן [להכיר הימין והשמאל].

דער באַשעפער זאל זיין אונזער מְנַהיג.

אָנִי הוּא בַּעַל הַבִּירָה ! 'דאָס' איז עס טאַקע²⁷ !

[וכמו שאמרו חכז"ל (סוטה מט.) על דור עיקבא דמשיחא] אֵין לָנוּ עַל מִי לְהִשָּׁעַן אֱלֹא עַל

אָבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.

דער בורא כל עולמים זאל אונז 'פירן' בְּדֶרֶךְ האַמֶּת, מ'זאל מיר זוכה זיין צו גיין

אין אַמֶּת'דיגן וועג.

מ'זאל מיר זוכה זיין בְּמַהֲרָה, מ'זאל טון דעם רָצוֹן הַבוֹרָא בְּרוּךְ הוּא.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו די יְשׁוּעָה אַמֶּתִית, במהרה בימינו.

מ'זאל דערלייכטן די אויגן.

מ'זאל מיר אַקעגן גיין משיח צדקינו באַנפֿין נְהִירִין, מיט לעכטיגקייט, בְּקִדּוּשָׁה

וְטַהֲרָה, בְּשִׁמְחָה און מיט נַחַת.

בְּהַתְּרוּמָתוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל, וּבְהַתְּגַלּוֹת כְּבוֹד שְׁמִים עֲלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ

אַמֵּן.

²⁷ פירוש, שהמדרש רומז בזה על מצבינו עתה.

